



Het Groene Blad

IVN Eerbeek en omstreken Jaargang 38 nr. 2 - 2026

Muskus kaasjeskruid

Ouwe kost(baarheden)

Hoog Sammy, kijk omhoog Sammy



Colofon

IVN Eerbeek en omstreken

IVN, Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid afdeling Eerbeek en omstreken, is een vereniging van vrijwilligers die mensen betreft bij hun (groene) leefomgeving, natuur, milieu en landschap in de gemeente Brummen.

IVN-Eerbeek organiseert activiteiten zoals wandelingen, cursussen en werkzaamheden in het groen voor iedereen.

Lid of vriend worden? Meld je via e-mail aan bij secretaris@ivn-erbeek.nl of via de website.

Contributie (per jaar): Leden: € 25,- Donateurs: € 12,- Huisgenootleden € 12,-

Vriend van IVN Eerbeek € 48,-

Te betalen op IBAN. NL17 RABO 0309 230 705 t.n.v. IVN vereniging afd. Eerbeek e.o.

Opzegging, wijzigingen in adresgegevens, e-mailadres graag melden bij de secretaris secretaris@ivn-erbeek.nl.

Bestuur

Voorzitter	Jan d'Anjou	voorzitter@ivn-erbeek.nl
Secretaris	Renée van Doorn	secretaris@ivn-erbeek.nl
Penningmeester	Wim den Hartog	penningmeester@ivn-erbeek.nl
Lid	Bert van der Saag	bertengustien@hotmail.com
Lid	Ingrid van Eijk	iggyb@chello.nl

Werkgroepen

Excursies	Chris Holtslag	excursies@ivn-erbeek.nl
Natuurtuin	Gerard Nijhof	natuurtuin@ivn-erbeek.nl
Publiciteit	Sandra Christiaans	publiciteit@ivn-erbeek.nl
Scholing	Vacature	
Venel	Jos Rouland	venel@ivn-erbeek.nl

Het Groene blad

Het Groene Blad is het contact - en informatieblad van IVN-Eerbeek en verschijnt viermaal per jaar. Het blad is van en voor leden en donateurs. Bijdragen zijn van harte welkom.

Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.

Kopij voor Het Groene Blad kan worden verstuurd naar: redactie@ivn-erbeek.nl

Het Groene Blad is eveneens te lezen op de website van IVN-Eerbeek en omstreken

www.ivn-erbeek.nl onder publicaties.

Redactie: Lambert Kouwenberg en Jan Coenraads

Opmaak en vormgeving: Herman Heskamp en Ronald Geerlof.

De uiterste inzenddatum kopij voor het volgende nummer is 1 juli 2026.

ISSN 2543-117X

Het Groene Blad

IVN afdeling Eerbeek - mei 2026

Redactioneel

“Die winter is verganghen”

Het was eind februari. Met goede vriend Bert liep ik over ‘mijn’ Gorsse Heide. We hadden een heel fijne wandeling. Natuurlijk spraken we over Gustien en hoezeer we haar misten; Bert natuurlijk nog het meest. Ik dacht dan onder andere aan onze struinpartijen langs 's Herenwegen om bermen te inventariseren en Bert kon verhalen over de vele reizen die hij samen met zijn gezin gemaakt heeft naar verre oorden. We hadden het over de overeenkomsten tussen hem en Gustien maar vooral ook over de verschillen. Zowel door overeenkomsten als door verschillen kun je naar elkaar toegetrokken worden: l' extrêmes se touchent.

Vele mooie herinneringen van ons beiden kwamen naar boven. Even vergaten we bijna het oneindige verdriet van thuiskomen in een leeg huis....

Onze overpeinzingen werden diverse malen overstemd door de omgeving en de mooie aspecten van de natuur. We hadden ook geluk met het weer: het was de tweede lentedag! We hoorden de eerste boomleeuwerik. Opstijgend in de lucht zong hij zijn kenmerkende, vrolijke liedje waar je wel blij van moet worden!

De aanwezigheid van wintergast klapekster wees ons erop dat de winterperiode nog niet voorbij was maar daartegenover hoorden we ook de do-daarsen op het ven, de raaf met zijn typische zware ‘zang’ en het uitgebreide repertoire van de zwarte spechten. En daar: een citroenvlinder! Als dat geen lente is!

Inmiddels is het volop lente. Voor veel mensen het mooiste seizoen. De Gorsse Heide, waar we in februari nog bijna alleen liepen, telt nu veel bezoekers, de een nog luchtiger gekleed dan de ander, en de natuur wordt, letterlijk, steeds groener. De klapekster is vertrokken en ook de laatste nachtvorstjes zijn (hopelijk) voorbij. Elke week wordt het aantal soorten vogels die terugkeren uit warmere streken talrijker, zoals ik merk bij mijn vogeltellingen. Begin april hoorde ik weer het (mooiste) vogelgeluid: de zwartkop.

Of het nu de lente is die inspireert, weet ik niet maar feit is dat er weer een goed gevuld Groene Blad voor u ligt. Vertrouwde en nieuwe auteurs hebben weer tijd gevonden voor het schrijven van een stukje en daar ben ik blij mee! En de (bio)diversiteit is groot. Zoals van ouds krijgt de geschiedenis weer volle aandacht in ‘Ouwe kostbaarheden’ met een mooi relaas over tolhuisjes. De flora en fauna zijn uiteraard sterk vertegenwoordigd en er is ook weer een ‘Bankje met uitzicht...’.

Ik hoop dat dit lentenummer u allen weer een paar uurtjes leesplezier geeft, zorgen even op de achtergrond raken, u kunt genieten van alles wat groeit en bloeit en

de winter echt voorbij is.

Lambert Kouwenberg

Inhoud

- 4 Muskus kaasjeskruid
- 7 IHoog Sammy, kijk omhoog
- 9 Lariks
- 10 Vleermuis
- 11 Ouwe kost(baarheden)
- 15 (Nep) Uil
- 16 Rupsen
- 18 Ijsheiligen
- 19 Gezellig bankje
- 19 Rondje Oeken excursie
- 21 Weetje
- 21 Toen was het zover
- 22 Dorpsdichter
- 23 Bekenwandeling Loenen
- 24 De kleine plevier
- 26 Kikkers in de Harmanhof
- 28 Agenda

Colofon

Drukker:
Editoo B.V. te Veenendaal



Foto: Knop herfstpaardenkastanje

Foto: Bloeiende weigelia in Eerbeek

Muskuskaasjeskruid

AUTEUR: JAN COENRAADTS

Met de diep ingesneden bladeren en mooie lichtroze en vrij grote bloemen zie je muskuskaasjeskruid niet snel over het hoofd. Enkele jaren geleden zag je de plant eigenlijk alleen aan de schaduwkant van de grote struikden aan de poel, maar nu kun je muskuskaasjeskruid in de hele natuurtuin tegenkomen en zeker niet alleen in de schaduw. Ik zie echter wel dat het aantal planten de laatste paar jaar wat terugloopt.

Hoewel het hier vooral om het in Harmanahof voorkomende muskuskaasjeskruid gaat, kwam ik zoveel tegen over andere kaasjeskruiden dat ik die aan het eind van dit artikel ook kort bespreek.

Kaasjeskruidfamilie en kaasjeskruiden

De kaasjeskruidfamilie (Malvaceae) is een plantenfamilie waartoe ook planten behoren waaraan je niet meteen denkt bij de naam kaasjeskruid. Voor sierplanten als stokroos, heemst, hibiscus en lavatera-soorten is dat wel aannemelijk, maar voor grote bomen als linden ligt dat minder voor de hand. Echt tropische planten als kapok en katoen zien we hier weinig als plant, maar ook die horen bij de familie. De kaasjeskruidfamilie is sowieso goed vertegenwoordigd in wat warmere streken op aarde.

Hier algemeen voorkomende 'echte' kaasjeskruiden zijn groot en klein kaasjeskruid. Vrij algemeen is het hier behandelde muskuskaasjeskruid, maar vijfdelig kaasjeskruid komt wat minder voor. Rond kaasjeskruid is weliswaar op enkele verspreide plaatsen ingeburgerd, maar daarmee

toch zeldzaam. Kleinbloemig kaasjeskruid is eigenlijk alleen adventief aanwezig, dat wil zeggen toevallig aanwezig in aangevoerde grond of op een of andere manier meegekomen, in dit geval vanuit Noord, Oost en Midden-Europa.

Een bijzonder kaasjeskruid is de cultuurplant kranskaasjeskruid, beter bekend onder de naam 'dessertbladen' en in ons land zo ongeveer de hoogst groeiende kaasjeskruidsoort. Veel van de genoemde kaasjeskruiden zijn populair in tuinen en zien regelmatig kans daaruit te 'ontsnappen' en vervolgens te verwilderen.

Dat geldt ook voor muskuskaasjeskruid, dat als een cultuurvolger wordt beschouwd. In dit geval een van origine (sub)tropische plant die zich naar het noorden uitbreidde, waarbij de mens nog een flink handje meehielp met zijn tuincultuur. Dat maakt het lastig 'echt wild' (d.i. op eigen gelegenheid in onze streken geraakt) muskuskaasjeskruid en al enige tijd verwilderende planten van elkaar te onderscheiden, wanneer dat al lukt.

De kaasjeskruidfamilie heet dan wel Malvaceae, maar dat houdt niet in dat alle daartoe behorende planten Malva als geslachtsnaam hebben. Zo heet de linde *Tilia*, de stokroos *Alcea* en heemst *Althaea*.

Dit artikel gaat over de echte kaasjeskruiden, alle met de geslachtsnaam *Malva*. De geslachtsnaam zou komen van het Griekse 'malacos' (= zacht). De algemene bloemkleur van de kaasjeskruiden is 'mauve' (= rozeviolet) en ook daaraan zou 'malva' kunnen zijn ontleend.



De volgende buitenlandse namen voor muskuskaasjeskruid vond ik op waarneming.nl.

Engels: Musk-mallow / Duits: Moschus-Malve / Frans: Mauve musquée / Fries: Sinteklaasblom / Italiaans: Malve moscata / Zweeds: Myskmalva / Deens: Moskus-Katost / Fins: Myskimalva / Ests: muskus-kassinaeris / Spaans: Flor de malva / Noors: Moskuskattost. Behalve in de Friese naam is muskus overal aanwezig. De Friese naam heeft uiteraard niets van doen met de onlangs geridderde Esther Blom van Stichting Sintvoorieder, maar dat zou best mooi zijn geweest.

De kaasjeskruidfamilie heeft de volgende algemene kenmerken:

Blad - verspreid, enkelvoudig, handnervig, soms heel diep ingesneden blad, waarvan steunblaadjes afvallen;
Bloem - tweeslachtig, regelmatig, okselstandig of in trosen, vijfbladige kelken en kronen, veel meeldraden die deels tot een buis zijn vergroeid en vijf of meer stijlen;
Vrucht - het vruchtbeginsel is bovenstandig, de vruchten zijn doosvruchten of een in deelvruchtjes uitgevallen splitvrucht.



Afbeelding: vrucht muskus kaasjeskruid.

Voor meer informatie over de kaasjeskruidfamilie kunt u terecht bij de diverse flora's en veldgidsen, zoals Heukels' Flora en de veldgids van Eggelte. Ook de helaas vanaf 1994 niet meer geactualiseerde Geïllustreerde Flora van Nederland van Heimans, Heinsius en Thijssen is nog goed bruikbaar, al ontbreken daarin natuurlijk de laatste ontwikkelingen wat betreft naamgeving en dikwijls na ca. 1990 voor het eerst in ons land waargenomen planten. Daar staat tegenover dat de flora van Heimans c.s. ook de plantenwereld van onze zuiderburen meeneemt.

Muskuskaasjeskruid

Snel door naar het muskuskaasjeskruid, immers het eigenlijke onderwerp van dit artikel. Zoals al aangegeven in de inleiding is dit een opvallende meerjarige plant die tot zo'n 80 cm hoog kan worden, maar soms maar tot de helft daarvan komt. De stengel is hol, staat rechtop en is vooral hogerop behaard. Aan de stengel zitten de diep ingesneden en verspreid staande bladeren. Onder de grond heeft de plant een hoofdwortel (penwortel) met bijwortels.

De 3-6 cm grote, roze tot witachtige bloemen trekken meteen de aandacht en ruiken wat naar muskus. Bijzonder bij de kaasjeskruiden is de aanwezigheid van een 'bijkelk'. Er zijn vijf kroon- en vijf kelkbladen, maar daaronder is nog een soort extra kelk in de vorm van drie smalle slippen onder de vijf kelkbladen. De kroonbladen zijn onderaan vergroeid met de 'meeldraadzuil'. Zo noemt men de samengroei van meeldraden. Ook de vijf kelkbladen zijn onderaan vergroeid.



Afbeelding: muskus kaasjeskruid bloem.

De meeldraadzuil loopt uit in wel twintig of meer meeldraden. De bloem is 'protandrisch', wat betekent dat de meeldraden eerder rijp zijn dan de stempels, zodat zelfbestuiving niet mogelijk is. Pas wanneer het stuifmeel van de meeldraden weg is, groeien de stempels door totdat ze zover uitsteken dat ze stuifmeel van elders kunnen vangen. Protandrie is een verschijnsel dat voorkomt bij eenhuizige planten, planten met bloemen met meeldraden en een of meer stempels. Tweehuizige planten hebben bloemen met of alleen meeldraden of alleen stempels, waardoor zelfbestuiving onmogelijk is.

Muskuskaasjeskruid bloeit meestal van juli tot in september, maar in 2025 zag ik midden oktober nog bloemen. De bloemen van muskuskaasjeskruid hebben één stamper met vijf stijlen, elk met één stempel.

Het vruchtbeginsel is bovenstandig en de vorm van de vrucht bepaalde goeddeels de Nederlandse naam. De dop- of splitvruchten zitten in een rondje aan elkaar en dat lijkt inderdaad wel wat op een (groen) miniatuurkaasje. Later lost het verbindingsweefsel op en valt het 'kaasje' uit elkaar in losse nootjes met zaadjes. Die nootjes zijn behaard maar verder glad.

Muskuskaasjeskruid is geen moeilijke plant in de tuin, want het is een liefhebber van vochtige en voedselrijke bodems, dus op grazige en iets beschaduwde plaatsen, juist ook vaak in de buurt van bebouwing, waar men de plant ook wel inzaait. De plant trekt veel vlinders en bijen en dat is alleen maar goed in deze barre tijden. Wild groeit muskuskaasjeskruid tot op 1500 meter hoogte.

Groot kaasjeskruid is van oudsher verreweg het meest genoemd en geroemd als een 'panacee', een algemeen geneeskrachtig kruid. Deze faam straalde echter min of

meer af op andere kaasjeskruiden. Tegenwoordig denken daar wat anders over, maar het blad van muskuskaasjeskruid (en wellicht ook andere kaasjeskruiden) schijnt wel nuttig te zijn bij wespensteken.

Muskuskaasjeskruid staat bekend als eetbaar. Jonge bladeren bereidt men als spinazie of voor salades en soep. De kleine vruchtjes – de kaasjes – kunnen rauw worden gegeten als tussendoortje, in pasteitjes en ook wel op brood. Klein gesneden uiteinden van de wortels maken groenten wat steviger. De verzameltijd voor de wortels is in de lente, voor de bladeren in juni–september, voor de bloemen in juni– augustus en voor de zaden in september–oktober.

Andere kaasjeskruiden

Groot Kaasjeskruid (*Malva sylvestris*)

Een, vooral door uitzaaien, steeds vaker geziene plant in bermen met donker roze–lila bloemen met donkere strepen die soms tot in november zijn te zien. In Harmanahof zag ik de soort een paar maal nadat we onze vers verkregen 'akker' voor het eerst hadden ingezaaid. Kennelijk zat het in het eerste zaadmengsel, dat we gebruikten. Best een decoratieve plant, maar de laatste jaren zie ik hem niet meer. De kroonbladen zijn vaak meer dan 2 cm lang en 3–4 x zo lang als de kelkbladen. De bladeren zijn minder dan een derde ingesneden en soms bijna rond. De stelen zijn afstaand behaard.

Groot kaasjeskruid kun je tegenwoordig over de hele wereld tegenkomen, maar oorspronkelijk is het een plant van het Europese en Aziatische noordelijk halfrond. Vooral op hooilanden en ruige plaatsen tot op 1800 meter hoogte.

In de middeleeuwen zag en gebruikte men in het bijzonder deze plant, maar soms ook andere voorhanden zijnde kaasjeskruiden als een wondermiddel tegen vrijwel alle kwalen. Nu worden de bloemen en bladeren nog wel gebruikt in een thee tegen kriebelhoest en keelontsteking.

Over groot kaasjeskruid is veel te vertellen in verband met folklore, gebruik als geneesmiddel en op tafel. Dat zou echter het muskuskaasjeskruid, toch de eerste insteek van dit artikel, wat teveel gaan overschaduwen. Laat ik het maar laten bij Jacob Cats (1577–1660) die opmerkte: "Laat Maluw (malva, JC) en Latou (sla, JC) tot uwen dis genaken" en de mededeling dat de plant al in het oude Egypte als afrodisiacum werd gebruikt, maar daar ook een grafbloem was. In Friesland schijnt men hier en daar voor groot kaasjeskruid nog de naam 'tsjerkebloem' (= kerkbloem) te gebruiken.

Klein kaasjeskruid (*Malva neglecta*)

Dit is een éénjarige en algemeen voorkomende, laag blijvende plant – tot 40 cm – van stikstofrijke en open bodems. De vrij lange stengels zijn liggend, wat slingerend en soms opstijgend. De bijna ronde bladeren zijn niet diep ingesneden, maar hebben wel vijf lobben.

De bloemen zijn lichtroze tot wit met kroonbladen van ongeveer 1 cm. Het is een plant van zwaar bemeste plekken als akkers en ruige plaatsen tot op 1900 meter hoogte en daarmee een stikstof- en ammoniakindicator.

Vijfdelig kaasjeskruid (*Malva alcea*)

Dit kaasjeskruid lijkt veel op muskuskaasjeskruid. Het wordt 25–100 cm hoog en wordt daarmee soms wat groter dan muskuskaasjeskruid. De bloemen zijn roze en geurloos. Bladeren boven in de plant zijn in vijf delen gespleten, daaronder zijn de bladen vijflobbig. Het best herken je vijfdelig kaasjeskruid aan de deelvruchten die geen haren hebben en gerimpeld zijn. Buiten tuinen groeit het op grazige plaatsen in bermen en langs heggen, struwelen en in bossen tot op 2000 meter hoogte. In ons land soms ook op dijkhellingen.

Rond kaasjeskruid (*Malva pusilla*)

Een lage plant van droog, braakliggend terrein – vooral in de kuststreek – die veel lijkt op klein kaasjeskruid, maar met veel minder opvallende roze of witte bloemen in trosjes. De plant wordt maar 10–35 cm hoog en heeft slappe, vertakte stengels met rondachtig tot hartvormig, vrij gelijk gekarteld blad.

Kleinbloemig kaasjeskruid (*Malva parviflora*)

Een éénjarig, maar soms meerjarig kruid in Noord-Afrika, Zuid-Europa en sommige delen van Azië, dat zo'n 50 cm hoog kan worden. In ons land ziet men de plant als een zeldzame ingeburgerde exoot uit het Middellandse Zeegebied die opvallend genoeg in Vlaanderen nog niet is waargenomen, althans niet is gemeld. De bloemen zijn klein, wit of roze en 8–12 mm groot. Vooral in Palestina, Jordanië eet men de jonge bladeren.

Dessertbladen

(kranskaasjeskruid of krulmalva) (*Malva verticillata*)

De naam 'dessertbladen' dateert uit de tijd dat koks het grote blad gebruikten om kleine desserts op te serveren. Het is een tweejarig kruid, afkomstig uit Oost-Azië. Vroeger kweekte men de plant in ons land veel als artsenijsplant, nu vooral als sierplant. De plant verspreidt zich al lange tijd vanuit tuinen, maar is niet invasief. Met een maximale grootte van bijna 2 meter is het in ons land de grootste 'malva'.

Belangrijkste gebruikte bronnen

- Bastgen, C., B. Schröder & S. Zurlutter (2019) Welke eetbare wilde plant is dat?
- Duistermaat, L. (2020) Heukels' Flora van Nederland
- Eggelte, Henk (2015) Veldgids Nederlandse flora
- Grey-Wilson, C., C. Blamey & M. Blamey (2010) Bergflora van Europa
- Heimans, E., H.W. Heinsius, Jac. P. Thijssse & J. Menema (1994) Geïllustreerde flora van Nederland, België en Luxemburg
- Internet: floravannederland.nl / waarnemen.nl / wikipedia.org

Hoog Sammy, kijk omhoog Sammy

Over vogelnesten

AUTEUR: TINEKE DIEMEL

Hoog in de boomkruin
Je neus in de winterkou
Verlaten vogelnest

In de wintermaanden is de natuur in rust, loofbomen dragen geen blad meer. In de lente worden ze allemaal weer groen. Maar in de kale maanden is juist te zien wat minder goed opvalt als de bomen in het blad staan: vogelnesten.

De locatie

Het bouwproces van vogelnesten is een opmerkelijk staaltje van vakmanschap en instinct. Maar het begint allemaal met de keuze van een geschikte locatie. Vogels selecteren zorgvuldig de plek waar ze hun nest willen bouwen, rekening houdend met diverse factoren zoals beschutting, voedselvoorziening en veiligheid.

Beschutting is een van de belangrijkste overwegingen bij de locatiekeuze van vogelnesten. Vogels willen hun nesten beschermen tegen roofdieren en extreme weersomstandigheden. Daarom kiezen ze vaak voor dichte struiken, bomen of andere beschutte gebieden waar ze hun nesten kunnen verbergen voor nieuwsgierige blikken en roofdieren.

Daarnaast hebben vogels ook voedsel nodig om te overleven en hun jongen te voeden. Daarom zoeken ze naar locaties waar voldoende voedselbronnen beschikbaar zijn

zoals in de buurt van water, weilanden of gebieden met een rijke biodiversiteit. Door hun nesten in de buurt van voedselbronnen te bouwen kunnen vogels snel en efficiënt voedsel verzamelen voor hun jongen.

Veiligheid is ook een belangrijke factor bij de locatiekeuze van vogelnesten. Vogels willen hun nesten bouwen op plaatsen waar ze zich veilig voelen en waar ze hun jongen kunnen beschermen. Ze vermijden vaak gebieden met veel menselijke activiteit zoals drukke wegen of stedelijke gebieden, omdat deze locaties vaak geassocieerd worden met verhoogde risico's en storingen.

De vorm

Het bouwproces van vogelnesten verschilt per vogelsoort, maar over het algemeen gebruiken vogels een verscheidenheid aan materialen om hun nesten te bouwen. Takken, twijgen, bladeren, gras, mos, veren en zelfs menselijk afval kunnen allemaal deel uitmaken van een vogelnest, afhankelijk van de beschikbaarheid en de voorkeuren van de vogelsoort.

Het bouwen begint meestal met het verzamelen van geschikte materialen. Vogels zoeken in hun omgeving naar takken en andere materialen die stevig genoeg zijn om een stevig nest te bouwen. Ze vliegen heen en weer, vaak over grote afstanden, om deze materialen naar hun nestlocatie te brengen. Op de bouwplaats gebruiken vogels hun snavels en poten om de materialen in de juiste positie te brengen. Ze weven takken en twijgen in elkaar, leggen een stevige basis en creëren een komvormige structuur



waarin de eieren kunnen worden gelegd en de jongen kunnen worden grootgebracht. Veel vogels maken gebruik van modder of speeksel om hun nesten extra stevigheid te geven. Ze kunnen modder gebruiken om de takken aan elkaar te plakken en een stevige constructie te creëren. Speeksel kan worden gebruikt om de nestmaterialen aan elkaar te kleven en extra isolatie te bieden tegen koude en vochtigheid.

Het hele proces kan enkele dagen tot weken duren afhankelijk van de complexiteit en grootte van het nest. Sommige vogelsoorten bouwen hun nesten alleen, terwijl andere soorten samenwerken in kolonies waarbij meerdere paren gezamenlijk nesten bouwen in dezelfde omgeving.

Vogels zijn echt meesters in het bouwen van nesten die voldoen aan hun behoeften en die hun jongen beschermen. Het staat centraal in het voortbestaan en de voortplanting van vogels.

De meeste nesten worden slechts voor één broedsel of seizoen gebruikt. Veel nesten zijn niet meer te repareren na een winter lang aan weer en wind te hebben blootgestaan. Elke vogelsoort bouwt een bepaalde vorm nest, en dat is in de wintertijd goed te zien, als je maar omhoog kijkt.



Afbeelding: merelnest.

Merelnest

Het nest is een relatief grote kom, gemaakt van kleine takjes en droog gras. De binnenkant is bekleed met modder, fijner gras en plantenstengels. Het liefst maken ze hun nest in dichte struiken of lage bomen, in klimop en andere lage beplantingen. De nesten zijn vaak makkelijk te vinden. De merel broedt in bossen en bosrijke landschappen. Ook in houtwallen, lanen, tuinen en groenstroken.

Duivennest

Waar de merel een prachtig nest bouwt en wel enige tijd bezig is, is de duif veel sneller tevreden. Soms zijn een paar takjes op een redelijk vlakke ondergrond al voldoende om eieren te gaan leggen.

Houtduiven maken rommelige nesten van wat takken, die nog wel eens uit een boom komen vallen. Daarna maken

zij weer een nieuw nest. Houtduiven komen voor in vrijwel het hele land, zij ontbreken alleen in de meest boomloze landschappen. Zij broeden in uiteenlopende biotopen, van tuinen en parken tot bossen.

De Turkse tortel heeft een uitzonderlijk groot voortplantings- en verspreidingsvermogen. Het broedsel mislukt regelmatig. Soms valt het gammele nest met eieren en/of kuikens uit de boom of waait weg. Behalve in bomen en struiken broeden zij ook op onder meer luifels en rolluiken. Het leefgebied van de Turkse tortel bestaat uit tuinen, parken, boerenerven en stadscentra.

Voor mijn huis staat een grote Tulpenboom en ik heb het genoeg dat daar jaarlijks eksters in nestelen. Ik zie ze heen en weer vliegen met takken om het nest vorm te geven. Maar een herfststorm is soms de oorzaak van het verdwijnen van het nest.



Afbeelding: eksternest.

Eksternest

Eksternesten zijn groot en worden (meestal) in de vork van een tak van een hoge boom gebouwd. Ze zijn ook van boven overdekt tegen predatoren. Verder heeft het nest een verborgen ingang. De takken worden versterkt met aarde en klei en gevoerd met dunne wortels. Eksters kunnen meerdere nesten maken waarbij er slechts één wordt bewoond.

Eksters leven in een veelheid van open gebieden, liefst met verspreid staande bomen. Ze mijden boomloos gebied

en dichte bossen. Sinds enkele decennia houden eksters zich graag op in de nabijheid van mensen: tuinen, stadsparken en landbouwgebied.

Roekennest

Zie je een boom met diverse nesten, dan kan het een roeken-boom zijn. Roeken zijn echte kolonievogels. De slordige nesten worden in de toppen van hoge bomen gebouwd. Een roekenkolonie kan soms wel uit 1000 nesten bestaan, hoewel de meeste kolonies toch beduidend kleiner zijn. Roekenkolonies bevinden zich vaak in groepen vrijstaande, hoge bomen (veelal populieren) langs snelwegen, treinsporen of kanalen; ook wel in dorpen. In de buurt liggen graslanden waar ze hun voedsel zoeken.



Afbeelding: roekennesten.

De roek broedt grofweg ten oosten van de lijn Breda - Gouda - Arnhem - Harlingen, in de winter verspreidt hij zich onder meer via snelwegen westelijker. Heb je nog nooit een roekenkolonie gezien? Ga dan eens naar Doesburg, bij de Algemene Begraafplaats aan de Meipoortwal zijn al jaren een aantal bomen door roeken bewoond.

Belangrijkste bronnen:

Vogels over de vloer / Robert Burton, 1990.
vogelbescherming.nl
Vogelhuisjes-kopen.nl
Foto's van Pixabay.com

Lariks

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

Alle bomen bloeien

Je staat er niet altijd bij stil maar de meeste planten en bomen bloeien. Alleen sporenplanten als varens en mossen planten zich anders voort. Die zijn vaak erg mooi en geliefd vanwege hun bladvorm. Bloeiende planten halen hun charme doorgaans uit hun prachtige bloemen of in een later stadium uit hun vruchten.

Ook bomen bloeien!

“Helaas”, zullen mensen zeggen met een pollenallergie of die behept zijn met hooikoorts. Het voorjaar is de tijd van veel klachten op dit gebied. De bloei van de meeste bomen is dan ook nog eens weinig opvallend waardoor ze nauwelijks om hun bloeiwijze gewaardeerd worden. Bij een wilg en een hazelaar kun je dan nog aangetrokken worden door de ‘katjes’ of de ‘snottebellen’, maar wat heb je nou aan de bloei van een berk? Die heeft ook katjes maar die hangen zo hoog dat je er weinig van ziet.

Dergelijke nadelen hebben ook naaldbomen. Je moet al een echte fanatiekeling zijn om lyrisch te worden over de bloeiwijze van een spar of den. En toch....

Het is een kwestie van er oog voor (willen) hebben. Zo liep ik laatst op de hei, een beetje buiten de gebaande paden*, toen mijn aandacht getrokken werd door de bloei van de Europese lariks. Deze was in dit geval duidelijk, op ongeveer ooghoogte, waarneembaar omdat het een klein boompje betrof.



Afbeelding: vrouwelijke bloeiwijze.

Als je wat beter naar die bloeiwijze kijkt, sta je versteld van de schoonheid van met name de vrouwelijke bloem. Deze bloem is klein maar gefotografeerd en wat ingezoomd zie je de roze-rode pracht in een bedje van frisgroene naaldjes. De mannelijk bloemen die aan dezelfde boom zitten, deze is dus eenhuizig, zijn (veel) bescheidener van formaat en kleur. De mannelijke gele bloemen hangen naar beneden aan een takje en de vrouwelijke bloemen staan juist fier omhoog.

De Europese lariks (*Larix decidua*) of ook wel 'lorik' genoemd is een boom van hooggebergten en van de noordelijke streken van Europa. Ze zijn in Nederland vooral aangeplant als productieboom voor houtwinning. De boom is populair vanwege de snelle groei en de hoge kwaliteit van het hout. Larikshout is duurzaam en wordt gebruikt in de bouw, voor heipalen en waterbouwkundige toepassingen. Oorspronkelijk werd het hout ook gebruikt in de mijnbouw. De soort is heel geschikt voor aanplant op arme zandgronden waar hij snel een rechte stam ontwikkelt.

De bomen zijn daarnaast ook aangeplant in parken en bossen vanwege hun landschappelijke waarde. Niet alleen de bloemen, hoe klein ook, zijn prachtig, de hele boom is bijzonder in diverse jaargetijden. De boom is bladverliezend en daardoor in de herfst prachtig geel.



Afbeelding: mannelijke bloeiwijze.

In de winter is de boom kaal maar dan zijn daar kleine rechtopstaande kegeltjes die hun eigen charme hebben en goed staan in bijvoorbeeld kerststukjes. Als daarna de lente aanbreekt zijn veel mensen onder de indruk van de frisse, lichtgroene naalden die in trosjes bijeen staan. Voor velen is dit een echte lentebode! En ook tijdens de zomerperiode zijn de lariksen mooie groene naaldbomen. Lariksen zijn heel goed van andere naaldbomen te onderscheiden, ook in de zomer, aan het aantal bij elkaar staande naalden. Natuurgidsen leerden daarvoor tijdens hun opleiding een handig ezelsbruggetje: S-Spar-Solo, D-Den-Duplo, L-Lariks-Legio. De spar heeft allemaal losstaande naalden, de den heeft twee lange naalden in een kokertje en de lariks heeft dus bundeltjes van dunne, zachte, tot 4 centimeter lange naaldjes. Als enige naaldboomsoort is de lariks bladverliezend. De bomen zelf kunnen zo'n 30 tot 40 meter hoog worden. De schors is grijs en glad.

De lariks is om verschillende redenen een zeer te waarderen boom maar juist in het vroege voorjaar zijn de frisgroene naalden en de vrouwelijke bloemen, die zich later ontwikkelen tot eivormige kegeltjes, werkelijk een genot voor het oog. Loop er dus niet zomaar aan voorbij!

*(Daar heb ik vanwege mijn rol als (vogel)waarnemer en gids op dit particuliere terrein, toestemming voor.)

Vleermuis



In de serie: Bij mij in de tuin....

Auteur: Lambert Kouwenberg

"Lambert, moet je eens komen kijken". Enigszins opgewonden komt mijn buurman bij ons binnen. Verbaasd en benieuwd naar de aanleiding voor dit onverwachte verzoek, loop ik met hem mee naar buiten. Mijn buurman wijst naar de achtergevel van zijn (ons) huis. "Zie je wat dat is?", vraagt hij. Een bruine vlek tegen de muur begint langzaam te bewegen, kruipt een stukje verder in de richting van de plek waar de muur door de ochtendzon beschenen wordt. Ik pak mijn telefoon en zoom met de camera in op het beestje en zie dan goed dat het een vleermuis is. Ik maak snel een foto maar snelheid is geenszins een vereiste want het dier is erg sloom en kruipt slechts af en toe een stukje verder richting zon en warmte. Het is duidelijk dat het dier tamelijk vroegtijdig uit zijn winterslaap is ontwaakt en nu moeite doet om op te warmen.

Ik maak nog een paar foto's en kan dan constateren dat het dier heel grote oren heeft. Vanuit de lessen van onze IVN-vleermuisdeskundigen denk ik dat het hier om een grootoorvleermuis gaat. Een berichtje met foto aan Chris en Herman bevestigt dit vermoeden. Zij geven ook aan dat het weliswaar een vroege ontwaker uit de winterslaap is, waarschijnlijk door een aantal mooie lentedagen, maar dat dit voor het beestje niet rampzalig hoeft te zijn. Ze adviseren om hem (of haar) rustig te laten opwarmen waarna het dier zijn weg wel zal vinden. We zijn later op de dag nog een paar keer gaan kijken tot dat we hem niet meer zagen. Al met al een leuke en voor ons ongewone waarneming. Temeer daar je deze soort doorgaans overdag niet ziet en pas vliegt als het volledig donker is.

De gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) is een middelgrote vleermuis die direct opvalt door de brede en zeer lange oren. Ook hun vleugels zijn breed en lang, waardoor ze goed in kleine ruimtes kunnen manoeuvreren. Gewone grootoorvleermuizen zoeken hun prooien vaak op de vegetatie, en sporen deze op met hun grote ogen en door te luisteren naar de ritselgeluiden die ze maken.

Ouwe Kost(baarheden)

Het Tolhuis



Tolhuis (De Veluenaar - Louis Fraanje)

AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

Regelmatig rijd ik over de Groenendaalseweg in de richting van Hoenderloo. Op een gegeven moment kom je langs een mooi, oud huisje vlak aan de weg. Voor je het in de gaten hebt, ben je er alweer ruimschoots voorbij. Het is echter een opvallend huisje.

Het Tolhuisje

Tol heeft 2 betekenissen: Een betaling die men verschuldigd is om een bepaald gebied te mogen betreden of passeren. En ook de plaats waar men de tol moet betalen, zijnde een tolhuis, een tolhek of een tolboom.

Er waren in de 13e eeuw al water- en landtollen. Watertol: men moest betalen voor het bevaren of oversteken van een rivier. Landtol: men moest betalen voor het gebruiken van een zandweg of voor de meegevoerde goederen. Riviertollen waren er al in de 11e eeuw, o.a. bij Lobith en Dordrecht. Tot de 17e eeuw waren de watertollen heel be-

langrijk, want het vervoer ging meest over het water. De gelden gingen naar de landheren en die werden er niet slechter van. In de 17e eeuw begon het vervoer over land toe te nemen. Er kwamen betere wegen. De land(weg)tollen zorgden hiervoor. In 1665 ontwierp Constantijn Huygens al een tol op de straatweg van Den Haag naar Scheveningen. Zo kwam er dus ook een aan de Groenendaalseweg. Over dit huisje wil ik het hebben. Echter eerst een terugblik waarom het Tolhuis er kwam.

De weg van de Gietelse Brouwerij naar de Woeste Hoeve. Voor Deventer (een Hanzestad) was het belangrijk dat er goede wegen van en naar de stad waren. Er waren immers wekelijks drukke markten. In 1853 wilde men dit aanpakken. De Raad van Deventer stelde voor een kunstweg, (kunstmatig verharde weg), langs de Gietelse Brouwerij naar de Woeste Hoeve, aan te leggen. In 1855 ging men akkoord. Bij Koninklijk Besluit van 24 november 1855, no. 71, werd er vergunning verleend, aan de "commissarissen



Gietelse Brouwerij

over de straatwegen” te Deventer, “tot de aanleg van eenen grindweg, leidende van den straatweg tusschen Deventer en Voorst, bij de daaraan gelegen herberg de Gietelsche Brouwerij tot den straatweg van Zutphen op Apeldoorn, en vandaar, dien weg doorsnijdende, over Loenen tot den straatweg van Arnhem op Apeldoorn bij de Woeste Hoeve, met consessie tot tolheffing op den voet daarbij omschreven. Op 10 september 1856 vindt de aanbesteding plaats en gaat timmerman A. Rouwenhorst uit Apeldoorn eraan beginnen. In 1858 wordt er besloten tot de bouw van 3 tolhuizen, waaronder de derde aan de Groenendaalseweg (Grindweg). De eerste lag op het grondgebied van de gemeente Voorst, ten zuiden van de kruising van de Zutphensestraat met de Haanstraat/ Hoofdweg, ten westen van de Hoofdweg richting Klarenbeek. Leuk is dat Gietelo in die tijd gewoon Gietel heette. Pas in 1955 werd het Gietelo. De tweede tol lag net voor de Loenensche Brug, in de buurt waar nu de wasserij staat. Dus aan de oostkant van het kanaal. Deze komt van 1868 tot 1910 op de kaart voor, daarna is hij verdwenen.



Bijzonderheidje: De Gietelse Brouwerij ligt op de hoek van de Rijksweg en de Haanweg, twee Hanzewegen. Het was een belangrijke florierende herberg. In de 15e, 16e en 17e eeuw heette deze “in den Nimweghen” of Tellegens (hof)ste(de) of Brouwerij van Telgen. De Gietelse Marke vergaderde er altijd. Eind 17e eeuw werd er de Gietelse Brouwerij, gevestigd. Het bier was vooral voor Kasteel Bussloo en De Poll. Er stonden langs deze weg tussen Voorst en Gietelo 5 herbergen: ‘de Bonte Beer’, ‘de Roskam’, ‘het Rode Hert’, ‘de Zutphense Boer’ en dus ‘de Gietelse Brouwerij’. Het is momenteel een mooi gerestaureerd woonhuis. Er zitten nog heel oude kelders onder.

Er waren in onze omgeving meerdere tolhuizen, zoals:

Spankeren, tegenover herberg De Luchte aan de Zutphensestraat.

De Luchte komt van Lugt of Logt wat 'Het Licht' betekent. Het is nog steeds een herberg en de lamp hangt aan de voorgevel. Het was een baken in donkere nachten voor o.

a. de postkoetsdienst. Het voorhuis stamt uit 1563 en het achterhuis is er in de 18e eeuw aangebouwd. Er tegenover stond een tolhuisje. Voetgangers gingen gratis. Een kalf, schaap of varken kostte 1 cent, maar een paard kostte het meeste: 30 cent. Boeren met kar betaalden ook niets. Het Tolhuis is in 1930 afgebroken omdat de weg verbreed werd. Tussen 1880 en 1930 had ook het Tolhuis een horeca vergunning en werd er bier verkocht.

Voorst, Tolhuis aan de Rijksweg 34. Voorst.



Dit pand is gebouwd tussen 1814 en 1827. Het heeft tot 1900 dienstgedaan. Op de gevel is een bewegwijzering geschilderd. Hierop staan de afstanden, Zutphen 7,1 km, Deventer 9,6 km en Apeldoorn 13, 33 km. Het pand heeft 1 verdieping en is afgesloten met een pannen gedekt zadeldak tussen 2 puntgevels. Het is een rijksmonument en is eigendom van landgoed Beekzicht.

De straatweg van Dieren naar Arnhem, hier staan er 3.

1. Ellecom: op Landgoed Hof te Dieren aan de Middachterallee
2. Worth-Reden: bij de Posthoorn, nu Chinees-Restaurant “China Palace” en
3. Arnhem: bij Bronbeek.

In 1903 zijn 1 en 2 afgebroken wegens de komst van de spoorlijn en een station in Dieren.

Terlet, op de hoek van Apeldoornseweg en de Ringallee (Berkenlaantje).

Deze staat in 1836 op de kaart maar is rond 1891 verdwenen.

Apeldoorn, rond Apeldoorn had je 5 tolhuizen:

Tolhuis nummer 5 (Museum Vaal) Arnhemseweg 350. De straatweg Apeldoorn- Arnhem werd aangelegd. En in 1843 werd Tolhuis nr. 5 gebouwd. De eerste tolgaarder was Evert Lammers uit Arnhem. In 1864 nam Johannes Theodorus Vaal het over, hij was ook al jachtopziener en dierenpreparateur van Koning Willem III. Vandaar de opgezette wilde dieren. In 1880 werd de tol opgeheven, maar de familie Vaal bleef er wonen. Johannes begint er een koffiehuis: 't Apeldoorns Museum. Het is nog steeds een horeca -gelegenheid. Vooral bekend als Museum Vaal,

maar ook wel als: De Olde Herberg, Auberge Navet en restaurant Tolhuis V.

Tolhuis aan de Deventerstraat 196, daar waar tot voor kort Chinees restaurant Jade City was. Het stond op de splitsing van de Deventerstraat en de Zutphensestraat. Er staat nog wel een beeldje van een voorovergebogen tolgaarder met zijn koffertje. Hij wil tol heffen vlakbij spelende kinderen. Het tolhuis is afgebroken in 1932. Ze zijn er nu weer met een verbouwing bezig.

Tolhuis op Het Loo, nummer 13, stond op de plek van Hotel Het Loo/Bloemink.

Tolhuis de Echopot, nummer 12, aan de Amersfoortseweg. Deze had een plek voor het laven van paarden en reizigers. De put gaf water op 56 meter diepte. De echo kwam door de weerkaatsing van het geluid in de put. In 1935 is het tolhuis gesloopt vanwege te veel verkeer. De put is er nog steeds. Bekend is nu het hotel-restaurant.

Tolhuis in Loenen.

Loenen, het Tolhuis aan de Groenendaalseweg 90.

Men denkt dat het dateert van 1844, maar het komt pas in 1866 op de kaart voor. De Groenendaalse weg heette toen de Grindweg. Deze liep van Den Eikenboom Loenen onderlangs de Woeste Hoeve naar Hoog Baarlo (Barelo), een buurtschap dat net onder Hoenderloo ligt.

Functie

Wat is nu eigenlijk de functie van deze tolhuisjes, want je had er dus meerdere in deze omgeving.

Een tolhuis werd vroeger gebruikt om er de tol te betalen. Het heet ook wel een loket of schalter. Vandaar ook de Schalterberg (77m hoog), waar de infiltratievennen aan liggen of het Schalter (wat van 1850 tot 1868 overigens Het Scholte heette) en de Schalterdalweg.

Nog even een aanvulling: Vlak bij de Woeste Hoeve lag nog een tol. Deze tol komt in 1850 voor het eerst voor en lag ongeveer op de kruising van de weg van Beekbergen naar Arnhem en de weg van Loenen naar de Woeste Hoeve. Bij de Woeste Hoeve kwamen meer wegen samen, dit was een pleisterplaats voor ruiters met paarden en wagens. Deze tol is in 1891 voor het laatst op de kaart te vinden. Er is geen enkele beschrijving van te vinden.

Tolgaarder

De bewoner van een tolhuis heette de tolgaarder. Hij inde de tol die werd geheven:

Het was een vergoeding voor reizigers om de weg te gebruiken.

Om de wegen en bruggen te onderhouden = retributie (bestemmingsbelasting).

Hoewel de tol laag was, werden er vaak sluipweggetjes door het bos gezocht. Men had toch al niet veel geld en om dan ook nog tol te moeten betalen. Het geld was vaak voor de landheer en was dus een soort wegenbelasting. Bij het huisje was vaak naast een loket, ook nog een tolhek of een tolboom.

Onder Napoleon werden bij decreet van 21 oktober 1811, alle rijkstollen in Nederland afgeschaft. De tolleren op wegen en bruggen die door de gemeentes of particulieren werden beheerd, mochten wel in stand blijven. Napoleon

Toltarieven anno 1833

Bij de aankomst aan den tolpaal of den tolboom, op 's Rijks groote wegen, zal voor tol moeten betaald worden:

Voor elk los paard of muilzel	f —05.
Voor elk los runderbeest of ezel	—01½.
Voor elk kalf, schaap of varken	—01.
Voor eens kudde schapen of varkens, sterker dan 50 stuks, in eens	—50.
Voor elken bok, geit of hond, gespannen voor een rij- of voertuig met twee wielen.	—01½.
Voor elken bek, geit of hond, gespannen voor een rij- of voertuig met vier wielen.	—03.
Voor rijtuigen of voertuigen met twee wielen, mitgaders slesien, voor elk aangespannen paard, muilzel, ezel of runderbeest	—08.
Voor rij- of voertuigen met vier wielen, voor als boven	—10.
Wanneer twee of meerdere rij- of voertuigen aan elkander gekoppeld zijn, zal bovendien betaald worden, voor ieder paar wielen	—08.
Voor diligences en postwagens, ingerigt voor niet meer dan zes personen, voor elk paard	—10.
Idem, voor meer dan zes doch niet meer dan negen personen	—12½.
Idem, voor meer dan negen doch niet meer dan twaalf personen	—15.
Idem, voor meer dan twaalf doch niet meer dan achttien personen	—17½.

was nauwelijks weg of Willem I nam ze vanaf 1815 weer in gebruik!

Gebruikte je vaak dezelfde tol, dan nam je een abonnement of je kocht het af voor een jaar. Vrijgesteld waren leden van het Koninklijk Huis, bewoners van boerderijen, molens en fabrieken gelegen binnen 2 ½ km. In 1900 werden de rijkstollen afgeschaft door de komst van het spoor. Tegenwoordig is het meestal een woonhuis, een café-restaurant of een herberg.

Tolhuisje aan de Groenendaalseweg

Het staat bijna op de weg en valt dus goed op. Ook valt op dat er in het uitbouwje twee zijraampjes zitten, deze zijn ruitvormig en hebben luiken die gesloten konden worden. Het zijn kijkraampjes zodat je goed kon zien of er iets aan kwam. Dit vooruitspringende middengedeelte draagt een zadeldak. Het huisje is meerdere keren in slechte staat geweest, maar werd steeds weer opgeknapt. Er was in het begin geen gas, water en elektriciteit. Water werd op zo'n 20 meter uit de grond gepompt en beter drinkwater kon je niet hebben. Nu wordt het water al op 45 meter opgepompt, maar het is nog steeds het beste water.

Er wordt verteld dat Napoleon verschillende keren langs het Tolhuis is gekomen. De eerste tolgaarder was T. Oerlemans. Er hebben verschillende mensen in het huis gewoond, zoals Van Beek, Teunis Meijerink, Jan Verhoef en Jacob Gelder.

Het verhaal van Stien Gelder

Stien was de dochter van Jacob Gelder.



vader Gelder

Stien was de dochter van Jacob Gelder.

In 1950 kregen Jacob Gelder en Cornelia Roelofs een dochter, Stien. Zij woonden aan de Bergakkerweg in Loenen, maar kregen al snel het aanbod om in het Tolhuis te gaan wonen. Jacob was 30 jaar en Cornelia pas 22. Ze namen het aanbod aan, ondanks dat er geen water, gas en elektra in het huisje aanwezig was. Jacob was boswachter en houthakker. Hij was in dienst van de Nederlandse Heidemaaatschappij voor een karig salaris. Hij was echter gek op de natuur en in het Tolhuis woonde hij er middenin. Cornelia kon erg goed koken en ze legden samen een mooie moestuin aan. Op butagas, gehaald in flessen bij Firma van Oorspronk, ging het daar nog best goed. Ook de lampen gingen hierop, nog met kousjes. Je wist niet beter. Water kwam uit een bron, die 20 m diep was. Met een pomp werd het opgepompt en ook het regenwater werd gebruikt. Electra heeft Stien er nooit meegemaakt, ondanks dat op een gegeven moment de hoogspanningsleidingen vlakbij aangelegd werden. Ook dichtbij liggende woningen kregen stroom, maar zij niet?!

Er was wel een toilet in huis, met een eigen beerput. Deze leegde vader om de zoveel tijd zelf. Stien had een vier jaar jonger zusje en ging in Beekbergen naar school. Eerst lopen door de Hoeve Delle naar de VAD-bus bij de Woeste Hoeve. Als er veel sneeuw lag, maakte vader een paadje en dan kon ze op pad. Ze kent de omgeving dan ook op haar duimpje. Vader deed met zaag en bijl veel bosarbeid. Hele stukken werden geblest en het bos werd uitgedund. Dan kwam Kolkman uit Beekbergen met een paard om het hout te verslepen. Het paard stond meestal op stal tegenover de Woeste Hoeve. Vader en moeder hebben er ruim 20 jaar gewoond. Er werd besloten om het Tolhuis naar het Openlucht Museum te 'verrollen'. Stien woonde al op zichzelf toen haar ouders naar Beekbergen vertrokken. Het huis is nooit verrold. Het werd verwaarloosd.



★ Er zal nog heel wat moeten worden opgehaapt aan dit oude tolhuis voordat er een dierenpensioen kan worden geopend.

Tolhuis geen dolhuis

Er hebben zelfs 'publieke vrouwen' in gewerkt. Of dit met toestemming was of dat zij het gekraakt hebben is niet bekend. Er doen allerlei sterke verhalen de ronde, maar

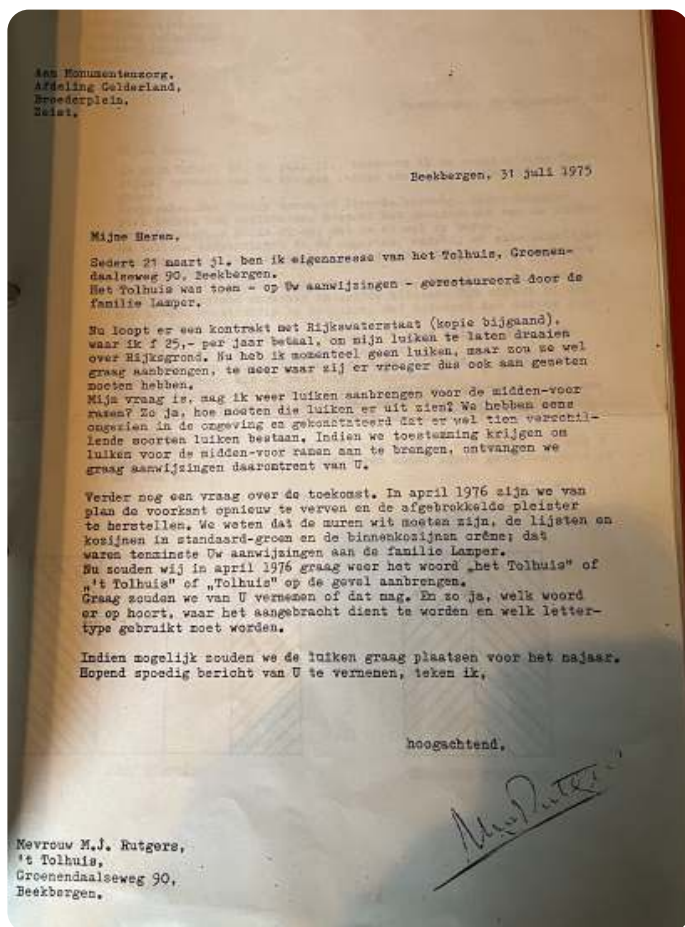
niemand weet het precies. Het heeft echter niet lang geduurd.



Bouwwal

Hoe het verder ging

In 1974 kwamen Rob en Greet Lamper op het idee er een dierenpensioen te openen. Mooie plannen, maar ze kregen nooit de nodige vergunningen en een jaar later gaven ze het op. Mevrouw M.J. Rutgers kocht het op 21 maart 1975. Voordat ze in het huwelijk trad met H.J.C Gradussen, woonde zij er alleen. Het was een vrouw die goed opkwam voor haar rechten.



Protestbrief Mevr Rutgers

Zo werd zij aangeslagen door Monumentenzorg. Zij moest aan Rijkswaterstaat 25 gulden per jaar betalen om de luiken over Rijksgrond open en dicht te draaien. Er waren echter helemaal geen luiken meer. Mevrouw Rutgers wilde deze graag weer in de oorspronkelijke staat terugplaatsen, maar wist niet hoe ze eruitzagen. Ook wilde zij het bord 'Tolhuis' weer op de juiste plaats aan de voorkant ophangen. Zij kreeg het voor elkaar en in juli hingen de luiken er. Pas in 2006 kwam er, via Liander, elektriciteit. Voordien ging de stroomopwekking met elektromotoren.

Toen mevrouw Rutgers in 2013 overleed, ging haar man Jan door met haar passie. Hij was een einzelgänger en had weinig contact met de Loenenaren. Jan overleed in 2021. Daarna nam zijn broer het over, totdat in 2022 Hanna Bakker het kocht. In de tussentijd had er een familielid gewoond.

Hanna en Tom wonen er nu met veel plezier en zijn bezig om er een mooie plek van te maken. Er is genoeg te doen, maar dat doen ze geleidelijk aan. Er zijn al wel de nodige aanpassingen gedaan. Zo is de keuken nu waar eerst de douche- en wasruimte was. Hier is ook een achterdeur. De eetkeuken en de zitkamer zijn nu één ruimte waar meer gezelligheid vanuit gaat. Verder is het in het huis nog aanpassen. In de afgelopen koude periode, was het in het huis ook echt koud. Maar dikke kleren en bezig zijn, doet de kou vergeten. Als hun plannen verwezenlijkt zijn hebben ze een pracht plek waar ze hun hobby's volledig kunnen uitleven. Hanna heeft haar paarden en Tom leeft zich, als ecooloog, uit met hagedissen te spotten. Ze worden langzamerhand vertrouwd met de omgeving. Deze blijft echter voor vele verrassingen zorgen.



Bronnen:
Bezoek Voorst
Oudheidkundige Kring Voorst
Topotijdreis
Gesprek met Stien Wassink- Gelder
Gesprek met Hanna Bakker en Tom van den Hove.
De Veluenaar – foto: Louis Fraanje
Internet en eigen ervaring.

(Nep) Uil

AUTEUR: HILDA STOLTENBORG

Een vriendin van mij kreeg van haar zoon een mooie houten uil. Ze was er heel blij mee en zette de uil tussen de takken in een boom.



Het was een fraai gezicht.

De volgende dagen echter begon het spektakel! De gaaien en kauwen kwamen luid kwetterend op de boom af maar durfden ook niet te dichtbij te komen. Er werd volop gescholden en geschreeuwd om dat beest uit de boom te verjagen. De andere, kleinere zangvogels lieten zich al helemaal niet meer zien!

Na twee weken heeft mijn vriendin zoonlief, die op bezoek kwam, maar gevraagd die uil te verwijderen.

Toen werd het weer rustig in de tuin en keerden ook de zangvogels terug. Kennelijk was die mooie houten uil zo levensecht dat hij deze reactie bij de vogels uit de omgeving opriep.

Rupsen

AUTEUR: TINEKE DIEMEL

Plaagdier of belofte van verwondering?

In de serie: Bij mij in de tuin.....

Hapjes uit een blad Inspectie van de planten Vlinder in wording

Al werkend in mijn tuin word ik soms verrast door rupsen en vlinders die ik niet eerder gezien heb. Soms vind ik ze gewoon op de grond, niet op een plant. Mijn nieuwsgierigheid is al gauw gewekt en ik maak een foto van het insect. Gelukkig zijn er tegenwoordig apps om te definiëren welk insect je gezien hebt. En er is veel informatie te vinden in boeken en op internet. Hier beschrijf ik welke rupsen ik het afgelopen jaar in mijn tuin tegenkwam.



Afbeelding: rups agaatvlinder.

De rups van de agaatvlinder - *Phlogophora Meticulosa*

Opeens zie ik een fel geelgroene, bijna lichtgevende rups op een verdord blad liggen. Met behulp van een app kom ik erachter dat het de rups van de agaatvlinder is. De naam Agaatvlinder wordt al sinds begin vorige eeuw gebruikt ('Onze vlinders' / Ter Haar). De kleur en tekening van deze vlinder lijken op de veelkleurige siersteen agaat. De wetenschappelijke naam is een samenstelling van: phlox, phlogos (vlam) en phora (drager).

De rups is het hele jaar aan te treffen en overwintert; tijdens milde winterdagen gaat de rups door met foerageren. De verpopping vindt meestal plaats in een cocon in de grond, soms in een voeg van een muur. De soort overwintert als rups of als pop.

De rups wordt tot 40 mm lang, is dik en vrij zacht. De kleur varieert van opvallend lichtgroen tot bruinachtig. Over de rug een gebroken, witte middenstreep met aan weerszijden een rij vage donkere, schuine strepen. Vaak is de rups ook eenkleurig. De kop is lichtgroen of bruin met donkerder bruine tekening.

De vlinder behoort tot de uilen. De voorvleugels (21-25 mm.) zijn lichtbruin met in het midden een donkere tekening van in elkaar vallende driehoeken en aan de buitenrand duidelijk gekarteld. In rust lijken de vlinders door hun vorm en tekening op een verdord blad.

De uil vliegt van mei tot oktober in twee generaties; soms worden ook in de wintermaanden vlinders waargenomen. De vlinders komen zowel op licht af als op smeer en bezoeken bloemen. Overdag rusten ze onbeschut op muren en paaltjes of in de vegetatie. De vlinders vertonen zowel zwerf- als trekgedrag.



Afbeelding: rups koninginpage.

De rups van de koninginpage - *Papilio Machaon*

Werkend in de moestuin zien we plotseling een heel bijzonder gekleurde rups op het loof van de penen en hij is behoorlijk groot. Het blijkt de rups van de koninginpage te zijn. Koninginpage is een oud-Nederlandse naam en werd al gebruikt in de 18e eeuw. De wetenschappelijke naam bestaat uit *Papilio* (vlinder) en *Machaon* (een belangrijke arts die aan de Griekse kant meevocht in de Trojaanse oorlog).

De rups is plomp en kan tot 41 mm lang worden. Het lichaam is lichtgroen met zwarte dwarsbanden waarin rode vlekken staan. De kop is zwaar getekend en groen. De jonge rupsjes zijn zwart met een witte veeg over de rug. De rups kan van half mei tot half juni en half augustus tot eind september gezien worden. Bij gevaar wordt een rood vorkvormig orgaan uitgestulpt waarmee de rups een doordringende stank verspreidt. Een effectieve methode om vijanden af te schrikken. De soort overwintert als pop in de kruidlaag.

De keuze van de waardplant verschilt enigszins tussen de generaties. Vrouwtjes van de eerste generatie zetten de eitjes af op de bovenkant van jonge bladeren van vooral peen. Die van de tweede generatie op de bloemen of bladeren van peen en andere schermbloemigen die dan beginnen te bloeien. Ieder eitje wordt op een andere bloemknop of bladtop afgezet. Jonge, vrijstaande waardplanten die boven de vegetatie uitsteken of aan de rand van een gebied op een beschutte plek groeien, hebben de voorkeur. Jonge rupsen - die wat op een vogelpoepje lijken - eten eerst de eischaal op en vervolgens de bovenzijde van de bladeren. Oudere rupsen eten met name de bloeiwijze.

Vanaf het vierde stadium – wanneer de rups de typische groen, zwart en oranje tekening heeft – is de rups in staat zich te verdedigen door het zogenoemde osmaterium uit de nek tevoorschijn te stulpen. Tegelijkertijd verspreidt de rups dan een doordringende geur.

De rups verpopt zich laag in de kruidlaag, bijvoorbeeld aan de stengel van de waardplant. De kleur van de pop loopt uiteen van groen tot bruin of zwart: groene poppen vallen minder op in een groene omgeving maar de bruine poppen hebben een grotere overlevingskans in een donkere omgeving. Poppen van de tweede generatie overwinteren als gordelpop.

De vlinder is heel bijzonder gekleurd en ook groot. De voorvleugellengte varieert van 32–41 mm. De grondkleur van boven- en onderkant van de vleugels is geel. Op de bovenkant van de voor- en achtervleugel bevindt zich, langs de achterrand, een doorlopende, brede blauwe band met zwarte randen. Opvallend zijn de staartjes aan de achtervleugel en de roodblauwe, zwartomrande oogvlek in de binnenrandhoek.

De vlinder vliegt van eind april tot half juni en van begin juli tot half september in twee generaties. In warme jaren vliegt er mogelijk een partiële derde generatie in oktober. De koninginpage wordt vaak bij heuveltoppen gezien waar mannetjes en vrouwtjes elkaar ontmoeten; dit gedrag wordt 'hill-topping' genoemd.

Wanneer een mannetje een vrouwtje vindt, buitelen beide vlinders om elkaar heen in een snelle vlucht en strijken vervolgens neer tussen de vegetatie om te paren. Soms blijven ze wel twee uur samen voordat het vrouwtje vertrekt om de eitjes af te zetten.

De vlinders besteden vrij veel tijd aan het zoeken naar nectar. Zij halen nectar uit allerlei kruiden, bijvoorbeeld klavers en schermbloemigen. In de zomer zijn de vlinders vaak te vinden op de vlinderstruik of op distels. De koninginpage is een vrij schaarse standvlinder die vooral in de zuidelijke helft van het land wordt waargenomen. De laatste jaren komen er steeds meer meldingen uit de rest van Nederland, tot aan de Waddeneilanden toe. Het aantal exemplaren per jaar wisselt.

De rups van groot avondrood – *Deilephila Elpenor*

Deze keer moet ik twee keer kijken voordat ik begrijp dat ik een rups zie. Het is een bijna zwart 'monsterachtig' groot exemplaar met nep-ogen. De rups van groot avondrood.

Twee van de pijlstaartsoorten heten avondrood; ze vliegen in de avond en hebben een mooie kleur rood op lijf en vleugels. Het groot avondrood is de grootste van de twee. De wetenschappelijke naam verwijst ook naar dit vlieggedrag. *Deilephila*: *deile* is avond en *phileo* is houden van; veel van de soorten binnen dit genus vliegen graag in de schemering. *Elpenor* was een van de figuren uit het gezelschap van Odysseus (Ulysses) die door Circe werd veranderd in een zwijn. De kleine, intrekbare kop en de smalle thoraxsegmenten van de rups hebben inderdaad wel iets van een varkenskop.

De rups kan tot 80 mm lang worden, is dik en naar de kop sterk versmald. Het lichaam kan verschillende kleuren hebben: bleek okerkleurig, aardkleurig (bruin-zwart), soms groen, sterk gespikkeld en getekend met bruinachtig zwarte schrapjes. Op de rugzijde van segment twee en drie zitten een paar opvallende, niervormige, witgeringde, bleekpaarse tot bruinpaarse 'oogvlekken' op een zwarte cirkel. De rups heeft een kleine hoorn op het achterlijf en de kop is donker grijsachtig bruin. De jonge rupsen zijn groen.

De rups is te vinden van juni tot oktober. De rups foeraert 's nachts maar komt op mooie dagen soms ook in de namiddag tevoorschijn om op een stengel te rusten en



Afbeelding: *rups avondrood*.

valt dan goed op. Rupsen die op zoek zijn naar een plaats om zich te verpoppen, vallen op door hun grootte en door de opvallende oogvlekken.

De soort overwintert als pop in een losse cocon in de strooisellaag en is zeer algemeen; hij komt verspreid over het hele land voor.

De vlinder heeft een voorvleugellengte van 28 tot 33 mm. Hij is goed herkenbaar aan de roze met olijfgroene voorvleugel met enkele strakke diagonale lijnen en de roze met zwarte achtervleugel. Op het olijfgroene borststuk bevindt zich een tamelijk scherp afgetekend rozerood lijnenpatroon dat zich voortzet in een lengtestreep over het achterlijf. Er is geen verschil tussen het mannetje en het vrouwtje en er is weinig variatie in kleur en tekening.

De vlinder vliegt van half mei tot begin september in één, soms twee generaties. De vlinders worden overdag soms rustend op de waardplant gevonden. Ze vliegen vanaf de schemering en foerageren al vliegend op kamperfoelie en op andere planten met buisvormige bloemen. Ze komen af op licht. De zuurstokroze vlinder kan in het donker kleuren onderscheiden. De avondrood heeft ogen met grotere lenzen waarin de afstand die het licht nodig heeft om de receptoren te bereiken is verkort. Hierdoor kunnen ze ultraviolet, geel en blauw detecteren. (Kelber et al, 2003; Johnsen et al, 2006)

Omdat ik alleen de rupsen heb gezien, ben ik heel benieuwd of komend jaar de vlinders in mijn tuin zullen vliegen.

Belangrijkste bronnen:

De vlinderstichting.nl

Vlinders, rupsen en waardplanten / Heiko Belleman, 2005.

Ijsheiligen

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Begin mei houden moestuiniers angstvallig de kalender in de gaten. Na 15 mei zou er immers geen nachtvorst meer optreden!

Ze zijn de schrik van elke ongeduldige tuinier: de 'ijsheiligen'. Ze markeren de periode van 11 tot 14 mei, in de volksmond (en grotendeels ook volgens de weerkunde) de laatste dagen waarop nachtvorst mogelijk is en jonge plantjes dus liever nog niet buiten overnachten.

Tuinentra spinnen hierbij garen door al heel vroeg jonge plantjes te verkopen, die mogelijk nog bevroren. Zodat er een tweede keer jong plantgoed moet worden gekocht.

Ken je heiligen

Mamertus, Pancratius, Servatius en Bonifatius zijn wellicht de oudste en bekendste namen uit de volksweerkunde. De eerste berichten over deze 'strengere heren' dateren van rond het jaar 1000. In sommige landen zijn de ijsheiligen met drie, soms zelfs met vijf, bij ons zijn ze doorgaans met vier.

Mamertus (11 mei)

Mamertus was in de 5de eeuw bisschop van Vienne (Frankrijk). Hij staat te boek als een eigengereide, maar gewaardeerde bisschop. Hij voerde de kruisdagen in: drie boetedagen in aanloop naar Hemelvaart. Mamertus overleed op 11 mei 477.

Hij wordt ook aangeroepen voor ziektes aan de ingewanden. Daarom wordt hij vaak voorgesteld als bisschop met een streng opgerolde darmen in de handen.



San Mamerto



San Pancrazio



San Servazio



San Bonifacio di Tarso

Pancratius (12 mei)

Pancratius werd geboren in het westen van het huidige Turkije rond het jaar 290. Hij werd al snel wees; zijn oom adopteerde hem. Samen reisden ze naar Rome toen Pancratius dertien was. Ze kwamen er onder de indruk van het christelijk geloof en lieten zich dopen. Pancratius werd op zijn veertiende onthoofd en begraven in de catacomben naast de Via Aurelia.

Servatius van Maastricht (13 mei)

Servatius (Servaas) van Maastricht was in de 4e eeuw de eerste bisschop van Tongeren, en daarmee van de Nederlanden. Hij maakte een pelgrimsreis naar Rome en stierf rond 384 in Maastricht, zijn nieuwe bisschoppelijke zetel. Onder de Sint-Servaasbasiliek in Maastricht bevindt zich zijn grafcrypte.

Bonifatius van Tarsus (14 mei)

Bonifatius van Tarsus was een welgestelde Romeinse burger die in 307 de marteldood stierf tijdens de christenvervolging (zie ook bij Pancratius). Bonifatius van Tarsus verdween na het Tweede Vaticaans Concilie van de officiële heiligenkalender en is dus officieel geen 'ijsheilige' meer.

Omdat 3 een heilig getal is, wordt de 4e heilige (Bonifatius van Tarsus) in Nederland meestal niet meegerekend. Sommige landen, waaronder Duitsland, Hongarije en Zwitserland, rekenden in het verleden ook 15 mei (ook wel aangeduid als koude Sophie) nog tot de ijsheiligen.

In Duitsland gebruikt men nog de uitdrukking "Pflanze nie vor der kalten Sophie", waarmee bedoeld wordt dat men nooit plantgoed moet poten vóór 15 mei, de naamdag van de heilige.

Gezellig bankje

AUTEUR: JOS ROULAND

In de serie: Bankje met uitzicht

De beekruimers hebben enige tijd geleden een bank geplaatst langs het klompenpad tegenover de waterval in de Gravinnebeek. Deze plek wordt door de Eerbekers aangeduid als het Kerstens Molentje, genoemd naar de laatste molenaar. De watermolen (bouwjaar 1717) is in 1896 verdwenen.



Het bankje wordt door vele wandelaars dankbaar gebruikt. Zittend op deze bank heb je immers een prachtig uitzicht op de hard ruisende waterval en de peilschaal die er boven in de beek staat. Wij beekruimers hebben er ook een cirkel van stukken boomstam geplaatst, zodat er voor ons allen zitplaatsen zijn als wij hier op woensdagochtenden pauzeren. Het geheel lijkt een beetje op een heksenkring, maar het is in feite een beekruimerskring. We genieten er wekelijks van de gedane arbeid in de beek en van de koffie met koek en pepernoten. Dit wordt door Kees prima verzorgd. Waarschijnlijk is dit wel de meest bezeten bank in Eerbeek en de rest van de wereld. Hij staat op 24 m. NAP, zodat wij er met droge voeten kunnen blijven pauzeren als de zeespiegel 20 m. zou stijgen.

Af en toe moeten we wat zwaarder werk verrichten. Zo hebben we enkele weken geleden drie dikke bomen weggezaagd. Eentje lag over de beek maar was in drie stukken gebroken, waarvan één stuk in de beek was gerold. De boom die er naast hoog over de beek lag, was al half doorgerot. Die zou elk moment kunnen doorbreken en op een argeloze beekruimer terecht komen. Een dode boom die aan de onderkant helemaal verrot was hebben we ook omgezaagd, omdat die ook over de beek en over het pad zou vallen.

Leuk om te vermelden is dat er in oktober (2025) in opdracht van het Waterschap Vallei en Veluwe debitmetingen zijn gedaan boven op de waterval. Er ging toen 7 liter water per seconde door de beek, oftewel ruim 25 m3 per uur.

Rondje Oeken

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Ondanks de kille drie graden boven nul, een hardnekkige mist en de Olympische spelen in Milaan, komen er maar liefst 26 deelnemers op deze wandeling af, waaronder een aantal nieuwe gezichten. Dat zijn er heel wat meer dan twee jaar geleden, toen het flink regende en er slechts een handvol diehards op kwamen dagen.

Op deze wandeling proberen de gidsen, Thijs, Jan en Karin, archeologie, geografie en natuur onder de aandacht te brengen in dit boeiende cultuur-historische landschap.

Oeken

Oeken is een klein dorpje met circa 450 inwoners dat onder de gemeente Brummen valt. Oeken heeft een lange geschiedenis als onderdeel van de marke Ocanni/Oeken uit de Middeleeuwen. De eerste vermelding van Ocanni dateert uit 797.

Het is eigenlijk officieel geen dorp, maar een buurtschap. Als je echter het plaatsje in- en uitrijdt, valt op dat de plaatsnaam staat aangegeven op een blauw bord (alsof het een dorp is), i.p.v. een wit.

Rosmolen

Vanaf het voormalige schooltje lopen we naar de Rosmeulleweg waar, jawel, in het verleden een rosmolen heeft gestaan. Ook de nieuwe eigenaar van het perceel waar de voormalige molen heeft gestaan, heeft wel oren naar deze geschiedenis. Een rosmolen is een molen waarbij de aandrijfkracht wordt geleverd door een paard (ros), of een ezel, één of twee van elk. Ze waren al bekend in de Romeinse tijd.

Rosmolens werden voor diverse doeleinden gebruikt, zoals het malen van meel, het uitpersen van zaden, het karnen van boter of zelfs het bemalen van water. De meest bekende vorm is echter de grutmolen. Hierbij worden boekweitkorrels gebroken, waarna ze grutten worden genoemd. Grutten vormden eeuwenlang het volksvoedsel, totdat de aardappel werd ingevoerd. Boekweit komt oorspronkelijk uit Zuid-Amerika en werd door Spaanse ontdekkingsreizigers naar Europa gebracht.



We lopen in noordelijke richting terug naar de Voorsterweg en slaan daarna af richting het smalle fietspad, het Boerenbondpad om daarna rechtsaf de Buurtweg op en weer naar links de Capellenweg in te gaan. Hier heeft ooit een kapel gestaan, maar waar? Archeologisch onderzoek heeft volgens Jan tot nu toe geen resultaat opgeleverd, maar de naam is er niet voor niets...Boven de grond steken krokussen en sneeuwkllokjes vrolijk hun kopjes op. Het is nog te vroeg en te koud voor de gevlekte aronskelk die hier ook is te vinden. Verderop in het land zien we een kolk, waarschijnlijk veroorzaakt door een vroegere overstroming van de IJssel, wat toentertijd met enige regelmaat gebeurde. Alle dorpen in deze omgeving zijn dan ook op natuurlijke verhogingen in het landschap gebouwd. Op de terugweg naar Oeken zien we in de berm de heldergroene stengels van kraailook staan, in afwachting van het voorjaar.

Als we het dorp uitlopen richting Brummen, komen we langs een open akkerbouwland, waar volgens Jan in 2004 een zogenoemde "Flint-Oval bijl" gevonden is door een tienjarige jongen. Deze gladde stenen bijl is tussen de 4500 en 5000 jaar oud. De bijl werd gevonden na een flinke regenbui, hij lag open en bloot in een bouwvoor. Waarschijnlijk is de bijl nog in familiebezit.



Afbeelding: bijl Oeken.

In de berm staat een felgekleurd stalen kunstwerk van Ralph Lambertz. Deze kunstwerken werden geplaatst in 1994 ter ere van het 1200-jarig bestaan van Brummen. Ze staan in alle zes kernen van de gemeente en verwijzen naar kenmerken van hun locatie met afbeeldingen van natuur en het plattelandleven.

We slaan rechtsaf naar de Looweg. Hier valt onmiddellijk het glooiende landschap op. We lopen over een zogenoemde es of enk.

Smeltwaterwaaier

Oeken ligt geologisch gezien op de grens van een smeltwaterwaaier van de Veluwe en het voormalig stroomgebied van de IJssel. Dit heeft als resultaat dat de grond zanderig, kleiig of een mix is van beide: zavel. En doordat het grondwater van de Veluwe en de IJssel 'botsen' bij Oeken, is het landschap van nature natter, met ijzerrijk kwelwater en laaglandbeken tot gevolg. Op cultuurniveau

hebben deze geologische aspecten ervoor gezorgd dat de mens enken heeft gecultiveerd op de droogste stukken grond, veeweiden op de vochtiger gronden, broekbossen en rabattenbos voor hout op de nattere gronden en een turfafgraving in het allernatst gebied, bijvoorbeeld het turfveen op het Leusveld.

Rabatten zijn kleine dijkjes naast elkaar waarbij de slootjes ertussen dienden voor de afwatering. In deze omgeving werd er met name hout geteeld op de rabatten, in andere delen van Nederland vond er ook akkerbouw en zelfs veeteelt plaats. De Oekense Beek, van oorsprong een laaglandbeek, speelde en speelt nog steeds een belangrijke rol in de ontwatering van de omgeving. Langs de beek heeft Thijs nog mooie dassenlatrines en sporen van reeën gevonden.

Essen of enken

Een es/enk is een aaneengesloten landbouwgebied dat in gebruik was bij verschillende boeren. De kavelscheidingen bestaan vaak uit nauwelijks zichtbare greppels, grasstroken of grensstenen. Hier zien we deze ondiepe greppels duidelijk lopen. De aanleg van essen begon in de 9e en 10e eeuw. Essen kunnen in omvang sterk uiteenlopen. Zeer kleine essen waren meestal in gebruik door twee of drie boeren. Als het slechts één boer betrof spreek je van een kamp. De es als geheel was vaak omgeven door een houtwal, de 'eswal', die vee en wild van de akkers moest houden. Vooral in de lage zandgebieden zijn essen nu nog herkenbaar door hun hogere ligging. Deels wordt dit veroorzaakt doordat ze zich bevinden op de hogere delen, zoals dekzandruggen. Daarbij zijn de oude bouwlanden opgehoogd door het gebruik van plaggenmest: mest vermengd met heide- of grasplaggen, zand of bosstrooisel. Eind 20e eeuw ontstond grote belangstelling voor deze vruchtbare grond en werden ze in hoog tempo afgegraven, dit gebeurde vooral in Noord-Nederland, langs de rivieren werden ze doorgaans niet afgegraven. De naam es wordt gebruikt in Noord- en Oost-Nederland. In het midden van Nederland spreekt men van engen of enken. Elders worden o.a. termen als akkers, velden of kouters gebruikt.

Pingo!

Halverwege de Looweg stuiten we naar alle waarschijnlijkheid op een pingoruïne, een donutvormige plas met een eilandje in het midden en een aarden wal eromheen. Een pingo (dit betekent kleine heuvel in het Inuit, de taal van de eskimo's) is een bolvormige heuvel die ontstaat in een gebied met permafrost waar ondergrondse ijslenzen door bevriezend kwel/grondwater omhoog getild werden in de voorlaatste ijstijd. De grond bovenop die ijslenzen viel er af en vormde zo een verhoging in het landschap rondom de pingo. Bij het smelten van het ijs ontstond een soort krater gevuld met water.

De grootste en bekendste pingoruïne in Nederland is het Uddelermeer. Hedendaagse pingo's worden nog steeds gevormd en komen voor in continentale toendra's, ze bevinden zich tussen 65 en 75 graden noorderbreedte.

Parallel aan de Broekweg stroomt de Sellenrijkkloop. We zien hier en daar opborrelend kwelwater met een olie-laagje, wat in werkelijkheid een ijzerbacteriefilm is. He-las zijn er nog geen schrijvertjes te zien.

We steken de Kaniestraat over en wandelen het bos in, dat particulier wordt beheerd. Dit is vrijwel altijd een nat ge-deelte, maar zeer de moeite waard vanwege de grote di-versiteit. Een afwisseling van heide, berkenopslag, heel veel mossen, houtzwammen, douglas- en hemlockspar-ren en een stukje rabattenbos. Op een heel modderig stuk land staan tevreden knorrende varkens met de staart in de krul.

Gezien de tijd snijden we een stuk van de geplande route af en lopen het bos uit. Via de Vosstraat en de Voorster-weg komen we terug bij het startpunt van deze wandel-ing. Ook in andere seizoenen het ommetje waard!

De gidsen worden bedankt voor hun bijdrage aan deze ge-slaagde en boeiende excursie.

Weetje

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Stinsenplanten

De heemkundige dr. Jacob Botke bedacht in 1932 de naam 'stinsenplant' voor voorjaarsbloeiërs die vaak alleen op landgoederen voorkomen en in de buurt van (voormalige) kloosters. Daar zijn ze namelijk aangeplant: de adel wilde graag pronken met hun tuin en de monniken gebruikten sommige voorjaarsbloeiërs vanwege hun medicinale wer-king.

Waarom kwam Botke met de naam 'stinsenplant' op de proppen? Hij deed onderzoek rondom de ruïne van De Schierstins in Veenwouden en ontdekte daar een mooie variëteit aan bolgewassen die van maart tot in mei bloei-den. Stins is een Fries woord voor het stenen huis van Friese landheren uit de Middeleeuwen, vandaar de naam 'stinsenplant'.



En toen was het zover.....

De natuurgidsen-opleiding 26/27 is gestart

Na weken van spanning waarin informatie-sessies en se-lectie gesprekken gehouden werden, ging dan eindelijk op 17 januari 2026 de opleiding voor natuurgidsen van start.

In De Klaproos te Rheden keken ruim 30 gidsen in oplei-ding (GIO's), zes mentoren, vier leden van het oplei-dingsteam en een aantal leden van het bestuur verwach-tingsvol of met spanning naar wat de dag zou brengen..... en tot onze grote verrassing werden we op een zeer origi-nele wijze welkom geheten met een heus welkomstlied, meerstemmig gezongen;

“Gidsen, gidsen, wij gaan strakjes gidsen

*Welkom lieve GIO's
in dit prachtige natuurlokaal,
nu de aftrap van je studie,
straks een prachtig slotverhaal.*

*Eerst studeren,
dan observeren
en ook wat huiswerk hoort erbij.
Aan het einde een diploma,
dat maakt alle mensen blij!”*

(Gemaakt en gezongen door Richard van Gelder, melodie: “Alle Menschen werden Brüder”)

Na een leuke dag die bol stond van het leren kennen van elkaar, hebben we ook veel informatie gekregen over hoe de opleiding (analoog én digitaal) eruit ziet en wat er van de GIO's verwacht wordt. Gelukkig mogen we daarbij re-kenen op de ondersteuning van de mentoren en de leden van het opleidingsteam.

Inmiddels hebben we ook de eerste theorie-avond en de eerste praktijkdag achter de rug.

Tijdens de theorie-avond heeft Marc Bijlsma een inspire-rend betoog gehouden over hoe je boeiend zou kunnen gidsen en op de praktijkdag hebben we drie gidsen mogen observeren die elk op zijn of haar eigen wijze ons een half uur op sleeptouw hebben genomen.

Wat mij betreft, is deze start veelbelovend en ik kijk dan ook, met veel plezier, uit naar het vervolg van de oplei-ding.

Corinda Coenraads, gids in opleiding namens IVN Oost-Veluwezooim

Dorpsdichter

AUTEUR: JAN D'ANJOU

Begin februari ontving ik een mailtje van Annemarie Visser. Zij vroeg mij of zij een keer één van onze activiteiten zou mogen meebeleven om er, ter afsluiting van haar tijd als Brummens Dorpsdichter in 2024/ 2025, een gedicht over te schrijven.

Zij schreef: "Als dorpsdichter van de gemeente Brummen lijkt het me mooi om een gedicht te wijden aan een natuurgebeurtenis in of rond Eerbeek. Ik ben vooral geïnteresseerd in bomen, en natuurlijk is het ook leuk om zo'n actieve lokale afdeling van IVN in het zonnetje te zetten.

Mijn termijn als dorpsdichter loopt bijna af, tot juni ongeveer mag ik nog gedichten schrijven. Is er de komende maanden een gebeurtenis of activiteit vanuit IVN Eerbeek, liefst dus rondom bomen of bos, waarbij ik jullie kan verblijden met een gedicht?"

Ik heb haar verteld welke mogelijkheden er zijn en verwees haar naar onze website, niet wetende dat ze al twee jaar lid was van IVN Eerbeek.

Een dorpsdichter in onze gelederen is al heel mooi. De kans dat een van onze activiteiten op rijm zou worden gezet was helemaal geweldig. Dat kon ik niet laten gaan. Na wat heen en weer mailen leek het haar wel wat om een keer met de beekruimers mee te lopen. Omdat de weerberichten voor woensdag 3 maart na een best koude periode eindelijk mooier weer voorspelden, heb ik haar voorgesteld om niet langer te wachten. En zo gebeurde het dat zij 's morgens om 9 uur bij de Gravinnebeek kennis maakte met de beekruimers.

We waren al van plan om de Algemene Ledenvergadering (ALV 2026) af te sluiten met filmpjes over de wilgenknotters en de beekruimers. Bij deze ALV heeft Annemarie tussendoor haar gedicht voorgedragen.

Annemarie heeft Taalbeheersing gestudeerd en is van beroep technisch schrijver. Ze speelt daarnaast in een ensemble altviool en treedt regelmatig op. Ze woont ruim 30 jaar in Brummen en is betrokken bij een aantal activiteiten en evenementen.

Ze is 5 jaar geleden begonnen met het schrijven van (kleine) gedichten. Haar wens is dat de inwoners van Brummen door haar interpretatie of vertaling van gebeurtenissen in haar gedichten, op deze gebeurtenissen een andere kijk krijgen.

De gedichten van Annemarie als dorpsdichter kunnen jullie hier vinden:

<https://brummencultuur.nl/gedichten-annemarie>

De Eerbeekse beekruimers

Aandachtige mannen
Verzamelen zich bij boom en beek
Trouwhartig week na week
Je hoort hun zachte gepraat
Zich met vogelgeluiden vermengen
Bij de Eerbeekse sprengen

De mannen doen bijna geruisloos hun werk
Dat eeuwenoud kwelwater
Tussen de bomen laat stromen
Na dertig jaar stilstaande droogte
Kwamen zij het water weer brengen
In de Eerbeekse sprengen

Kees, Jan, Bert, en de andere mannen
Lachten en dronken champagne toen
Het eerste stroompje begon te sijpelen
Vluit klatert nu de Molenbeekse waterval
Je hoort het geluid van vallend water zich mengen
Met het geroep van spechten en boomklevers
Rondom de Eerbeekse sprengen

Vroeger was hier hei
Met verdiepte waterlopen, in deze tijd begeleid
Door het prachtige 'beukenlaantje'
Nu verhogen de mannen de waterlopen
En zijn de beken 'hoger opgeleid'
Ze brengen uiterwaardenleem op de bodem
Waardoor IJssel en beken zich vermengen
In de Eerbeekse sprengen

Bladeren scheppen met de Martin-schep
Beschoeiing aanleggen tegen ondermijnen
Vooral in herfst en winter
Door vallend blad en wroetende zwijnen
Ze leggen het werk in april vrijwel stil
Uit eerbied voor uitkomend kikkerdril
Als met de lente de dagen lengen
Bij de Eerbeekse sprengen

Eigen wijsheid is bij de beekruimers ook trots
Op hun unieke Slijper-tak
Hier kruipt het water langzaam omhoog
De mannen werken er op hun gemak
In hoge lieslaarzen, de voeten droog
Leggen stuwen aan voor waterbehoud
Want wees eerlijk, wie wil er niet
Het schone water uit dit waterwingebied
Van de Eerbeekse sprengen

Dit eeuwenoude kwelwater
Opeduwd door stuwwal
Is als een perpetuum mobile
Als de sprengen goed stromen
Nemen ze alles mee
Komen ook veel brengen
Deze prachtige Eerbeekse sprengen

Bekenwandeling 8 maart 2026

Kasteel Ter Horst

AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

Dit jaar was de 'bekenwandeling' op 8 maart en net als vorig jaar waren er weer veel deelnemers. Er waren ruim 45 mensen. De gidsen Gerard, Karin, Jan en ondergetekende hadden de route wederom verkend en het zag er goed uit. Zondags hadden we prachtig weer en daarom stond niets een mooie wandeling in de weg.

Omdat het over de beken zou gaan, ben ik bij het Kasteel begonnen. Het Kasteel is tenslotte groot geworden door het water. Het verhaal over de grachten, de vijvers en hun betekenis geeft een beter inzicht van hoe belangrijk het water is geweest en eigenlijk nog steeds is.

Na het inleidende verhaaltje zijn we de Hoofdweg overgestoken en langs de Strobroekse Molenbeek gelopen. Je komt dan op het terrein van de Groote Modderkolk en daar is altijd genoeg te zien. En dan verder langs de beek naar de koppen bij de Vrijenbergweg. Leuk is om te zien dat, doordat er een kwekerij heeft gezeten, er nu allerlei vreemde 'gewassen' langs de beek groeien. Dan naar het Lonapark, de vijvers bekijken. De eerste vanaf het Kasteel hoort bij het Kasteel en wordt gebruikt om hout in te weteren. Dit is om de kwaliteit en de duurzaamheid te verbeteren. De voedingsstoffen en suikers spoelen eruit en de insecten en schimmels komen er minder snel in, het scheurt minder snel bij droging en het blijft stabiel.



Afbeelding: vijvers Lonapark.

De tweede en derde vijver horen bij het Lonapark en zijn dus van de burgers van Loenen. De vijvers moeten wel goed bijgehouden worden, zodat ze niet verdrogen. Via de Horstweg gaan we de Molenallee op. Hier heeft de Kleine Slatmolen (papiermolen) gestaan. Dan gaan we via het aquaduct, naar het erf van Chris van Oorspronk. Het aquaduct wordt gevormd door de bovenliggende "Kop van Biezeman" en de Loenense Molenbeek. Op het erf van Chris kunnen we goed waarnemen waar de Grote Slat heeft gestaan. Het is zowel een papier- als korenmolen geweest. Als we de Molenallee weer opgaan, ben ik blij dat Lambert erbij is. Hij wijst ons erop dat de wilde bosanemoon in bloei staat.



Afbeelding: bosanemonen.

We zien dat in het Horsterbos veel water staat. De rabatkanalen zijn behoorlijk gevuld en de beek is recent schoongemaakt. Na een bezoek aan de resten van de Bovenste Molen (papiermolen) gaan we een mooi pad aan de oostkant van het kasteel over. Vanaf dit punt zien we waar de Strobroekse Molen (ook wel de Molen Ter Hoeven) heeft gestaan. Dit was vroeger een wasserij. Mooi is dat we drie ooievaarsnesten bespeuren. Alle drie bewoond.

Rustig lopen we via de Hoofdweg terug naar de parkeerplaats bij kasteel Ter Horst. Men geeft aan dat er volop is genoten van het mooie weer, de mooie omgeving en dat er veel geschiedenis in dit mooie stukje Loenen is. Tot slot heb ik de mensen ook nog aangegeven dat het leuk is om eens een rondleiding te volgen op het terrein van het Kasteel. Je staat versteld hoeveel mooie verhalen er zijn. Vanaf april zijn er elke maandag en donderdag om 14.00 uur rondleidingen. Opgewekt ging eenieder huiswaarts. De andere gidsen hadden dezelfde ervaring gehad. Dus ook wij gingen tevreden weg.

Ledenadministratie

Nieuw lid

A van Hees

De kleine plevier (*Charadrius dubius*)

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG
FOTO'S: MARIJKE KEMPS

Komt er regen?

Als ik een wandeling maak, over mijn geliefde Gorsselse Heide of waar dan ook, heb ik natuurlijk altijd mijn verrekijker bij me. Ik speur daarmee de lucht, de heide en de toppen van de boompjes af op zoek naar vogels van diverse pluimage. In de winter ben ik verrukt als ik dan een klapekster zie en in de lente bijvoorbeeld de roodborstta-puit.

Als er werkzaamheden hebben plaatsgevonden; een stuk hei heel kort gemaaid of een ander stuk land nog wat extra afgeschraapt of geplagd, dan speur ik zeker zorgvuldig de bodem af naar elke vorm van beweging. Nee, niet om muizen te zien of hazen of zelfs ringslangen maar om te zien of er ergens een klein vogeltje parmantig rondrent. De vogel ter grootte van een flinke mus maar dan met wat langere poten heeft een typische voedsel--zoekmethode: lopen (meestal zes stapjes)--stoppen--pikken--lopen--stoppen--pikken.

De kleine plevier

In het vroege voorjaar komen ze ingevlogen vanuit Afrika waar ze overwinterd hebben. Dan zijn ze de hele lente en zomer hier om in augustus-september weer weg te trekken naar Noord- en Midden-Afrika. De kleine plevier is een pioniersoort die, anders dan de meeste pleviersoorten, vooral in het binnenland verblijft en niet zozeer aan de kust. Ze broeden eigenlijk het liefst op plekken waar je helemaal geen vogel verwacht: op stukken kale of zeer schaars begroeide grond, vaak met wat zoet water in de buurt maar dat is niet noodzakelijk, en verder op bouwterreinen die volop in ontwikkeling zijn, op kale duinvalleien waar regenwater is blijven staan, geplagde heide, grote parkeerterreinen, maar ook in grindgaten, op opspuitterreinen of de oevers van (recreatie)plassen. Ze broeden dus in dynamische milieus die van het ene op het andere jaar ongeschikt kunnen worden. Als echte pionier weet de kleine plevier echter een nieuw ontstane broedhabitat snel te ontdekken.

De naam 'plevier' komt van het Latijnse pluviarius, letterlijk vertaald als 'op regen betrekking hebbende' of 'regenvogel'. Dit omdat plevieren zouden gaan fluiten als er regen op komst is. De verklaring van de naam is echter twijfelachtig. Mogelijk is de melancholieke roep van de vogels tijdens de najaarstrek, de regentijd dus, geassocieerd met regen. Vroeger werd de naam pluvier gebruikt (en in het Engels plover) maar sinds 2005 is dit niet meer de officiële schrijfwijze.



Kenmerkend

De kleine plevier is, niet verrassend, de kleinste van de pleviersoorten zoals daar zijn: de bontbekplevier, de strandplevier en de zilver- en goudplevier. De bontbekplevier kan gemakkelijk met de kleine plevier verward worden omdat deze ook zwart-wit getekend is op kop en borst en slechts een klein beetje groter is. Er zijn echter een paar verschillen. Zo heeft de kleine plevier een zwarte en geen tweekleurige snavel en geen oranje maar vleeskleurige poten en het meest opmerkelijk: een opvallende goudgele ring om het oog.

Behalve aan de gele oogringen is de kleine plevier ook herkenbaar aan het bijzondere baltsgedrag. Om het vrouwtje te versieren vliegt het mannetje, luid zingend en roepend rondjes boven het broedgebied dat hij heeft uitgekozen. Je hoort het geluid al van verre en vreemd genoeg soms ook midden in de nacht. Het is een vlinderachtige baltsvlucht, zigzaggend en met langzame vleugelslagen. Op de grond achtervolgt hij het vrouwtje met gespreide staart en opgezette borstveren. Het vrouwtje beweegt zich onder zijn staart door. Het opgewonden mannetje gaat helemaal op in zijn balts spel en lijkt de wereld om zich heen helemaal te vergeten.

Broeden

De kleine plevier broedt doorgaans op terreinen waar ook veel mensen komen en mede daardoor mislukken veel nesten. Je zou er immers zomaar overheen kunnen lopen omdat de eitjes op de kale grond, in een simpel kuiltje, vaak bij een steen, stok of plant, gelegd worden. Het is voor vogelliefhebbers verstandig niet door een broedterrein te lopen maar de vogels van een afstand met een verrekijker te bekijken.

De vogels hebben een eigen territorium maar paren kunnen dicht bij elkaar broeden. De eileg is van begin april tot begin juli en soms tot augustus. Regelmatig zijn er twee broedsels per jaar, soms drie maar dat laatste broedsel is dikwijls niet succesvol. Het nest ligt meestal onbeschermd maar de eieren hebben een goede schutkleur. Ze zijn zandkleurig of geelbruin met spikkels zodat ze praktisch onzichtbaar zijn.

Het legsel bestaat uit drie tot vier eieren en de broedduur is drie tot vier weken. Ook de donskuikens zijn als ze uit het ei komen goed gecamoufleerd. Ze verlaten al snel het nest, het zijn zogenoemde nestvlieders, maar zijn, totdat ze vliegvlug zijn, toch nog behoorlijk kwetsbaar. Ze worden over een periode van 24 tot 29 dagen door beide ouders verzorgd. Als er een tweede broedsel wordt grootgebracht compenseert dat enigszins het verlies aan rovers en andere dodelijke invloeden als kraaien, meeuwen, vertrapping door mensen of overstromingen.

Het voedsel van de kleine plevier bestaat voornamelijk uit insecten, waaronder kevers, vliegen, mieren, haften, libellenlarven, sprinkhanen. Maar ook spinnen, garnalen, en andere ongewervelden en kikkervisjes. De kleine plevier is vooral een oogjager: hij zoekt zijn voedsel op de typische pleviermanier maar ook lokt de vogel de prooi door met één pootje snel op het natte zand te trommelen.



Hoe gaat het met de kleine plevier

Nederland ligt aan de noordwestgrens van het broedgebied van de kleine plevier. Dit gebied strekt zich uit van West-Europa tot in het oosten van Azië. In Nederland komt deze steltloper verspreid over het land voor met uitzondering uiteraard van bosrijke streken. De grootste dichtheden liggen vooral in gebieden waar voormalige landbouwgronden worden omgezet in nieuwe natte natuur of grootschalige plagwerkzaamheden zijn uitgevoerd in het kader van heideherstel. De landelijke broedpopulatie wordt geschat op 1500 tot 2000 broedparen (2018-2020). In het begin van de 20e eeuw was de kleine



plevier in Nederland een zeldzame broedvogel maar door het beschikbaar komen van nieuwe geschikte broedgebieden, is het aantal broedgevallen sterk toegenomen. En hoewel er jaarlijks flinke schommelingen zijn, lijkt de toekomst van de kleine plevier er op korte termijn in elk geval nog goed uit te zien.

Jonge vogels worden zelden terug gezien in de omgeving van hun geboorteplaats maar volwassen vogels zijn juist plaatsgetrouw mits de broedplek geschikt is. De meeste verplaatsen zich niet verder dan 15 kilometer naar de dichtstbijzijnde locatie.

Dit betekent dat ik voorlopig kan blijven uitzien naar deze fraaie over de grond trippelende vogels, druk bezig met het zoeken naar voedsel volgens de hierboven genoemde ADHD-achtige methode.

Als je erop gespist bent en je kent hun geluid, hoor je ze vaak al eerder dan je ze ziet. In het broedseizoen begeef ik me natuurlijk zo min mogelijk in hun territorium en zie ik al dat fraais van een afstandje aan.

Bronnen:

SOVON Vogelatlas
Vogelbescherming Nederland
Roots magazine
Diverse vogelboeken
Eigen waarneming

Kikkers in de Harmanahof



FOTO'S EN AUTEUR: RONALD GEERLOF

DIT IS HET EERSTE DEEL VAN HET ARTIKEL DEEL 2 KOMT IN HET AUGUSTUS NUMMER

Bruine kikkers, groene kikkers en het leven rond de poel

In de Harmanahof in Loenen begint in de lente het leven in de poel weer op gang te komen en in de zomer zal er veel te aanschouwen zijn. Vele soorten waterbeestjes zoals kevers, libellelarven, schrijvertjes en kikkervisjes leven in het water. Schaatsenrijders lijken over het oppervlak te schaatsen. De libellen en waterjuffers zijn aan het jagen, paren en leggen hun eitjes in het water. De laatste jaren zijn er ook steeds meer stekelbaarsjes. Ook de gewone watersalamander kun je ontdekken als je goed in het water zoekt.

Vorig jaar is ook de kamsalamander gesignaleerd. De ringslang leeft ook in en rondom de poel. De ringslang heeft het er goed want zijn hoofdmaaltijd bestaat uit kikkers die ook in ruime getale in de poel leven. Als je in het voorjaar of de zomer in de tuin bent kun je genieten van het concert dat ze geven. In en rond de poel leven twee van de zeven kikkersoorten die in Nederland voorkomen. In dit artikel ga ik u wat meer over deze twee soorten en wat uitgebreider over de groene kikker vertellen.

Kikkers behoren tot de amfibieën: dieren die zowel in het water als op het land leven. Ze spelen een belangrijke rol in het ecosysteem. Zo eten ze veel insecten zoals muggen en vliegen en vormen ze zelf weer voedsel voor vogels en andere dieren.

Twee soorten kikkers in de Harmanahof

De bruine kikker (*Rana temporaria*). De bruine kikker is een van de meest voorkomende kikkersoorten in Nederland. Hij is meestal bruin, roodbruin of grijsachtig van kleur. Een herkenbaar kenmerk is de donkere vlek achter het oog. Bruine kikkers worden ongeveer 7 tot 11 centimeter groot. Ze leven het grootste deel van het jaar op het

land, bijvoorbeeld in tuinen, grasvelden en bosranden. Alleen in het voorjaar trekken ze naar het water om zich voort te planten. Opvallend is dat de bruine kikker al vroeg in het jaar actief wordt, soms al in februari verlaten ze hun winterverblijf en trekken ze naar vijvers en poelen.

De groene kikker. De groene kikker ziet er anders uit. Deze kikker is meestal groen met donkere vlekken en vaak een lichte streep over de rug. Groene kikkers leven veel meer in het water dan bruine kikkers. Ze zitten vaak op de rand van een poel of drijven half in het water. Wanneer ze schrikken springen ze met een plons het water in. Ze worden vaak groter dan bruine kikkers en kunnen soms wel 15 centimeter lang worden. Ze zijn vooral in de zomer actief en dan ook goed te horen.

Verschillen tussen bruine en groene kikkers

Kenmerk	Bruine kikker	Groene kikker
Kleur	Bruin of roodbruin	Groen met donkere vlekken
Leefgebied	Vooral op land	Vooral in water
Activiteit	Vroeg in het voorjaar	Vooral in de zomer
Geluid	Zacht knorrend	Hard kwakend
Eitjes	Van af begin maart 1000 tot 2500 eieren in een klomp aan oever in ondiep water	Vanaf begin mei, legt eieren wat meer van de kant af aan waterplanten vast, in meerdere klompjes van 100/200 eieren

Het groene kikkercomplex

De naam 'groene kikker' is eigenlijk een verzamelnaam voor een groep soorten die sterk op elkaar lijken, dit wordt het groene kikkercomplex genoemd. In Nederland komen drie vormen voor:

De poelkikker (*Pelophylax lessonae*) is de kleinste van de drie groene kikkers. Ze zijn op de rug grasgroen tot bruin

van kleur (soms met donkere vlekken). Vaak hebben ze een lichte lengtestreep op de rug en een witte buik die hooguit zwak gevlekt is. Ze hebben relatief korte achterpoten en worden tot maximaal 8 cm groot. Het belangrijkste kenmerk is de grote harde halvemaanvormige graafknobbel, die symmetrisch is. Mannetjes hebben witte kwaakblazen en krijgen, in de paartijd, een ongevlekte geelgroene kleur met een goudgele iris. De poelkikker komt met name voor ten oosten van de lijn Bergen op Zoom-Utrecht- Groningen.

De meerkikker (*Pelophylax ridibundus*) is de grootste van de drie groene kikkers. Ze zijn vaak maar gedeeltelijk groen op de rug (met donkere vlekken). Ze hebben een witte, altijd zwart of grijsgevlekte buik. Ze kunnen tot maximaal 15 cm groot worden en hebben relatief lange achterpoten. De ogen staan dicht bij elkaar bovenop de kop. Het belangrijkste kenmerk is de vorm (asymmetrisch en laag) en grootte (klein 25 a 40% van lengte teen) van de graafknobbel. Mannetjes hebben donkergrijze kwaakblazen. De meerkikkers komen voornamelijk voor in het westen en noorden van Nederland. Vooral ten westen van de lijn Bergen op Zoom-Utrecht-Groningen, in de lagere delen van Nederland, is de soort te vinden. Het verspreidingsbeeld valt grotendeels samen met laagveengebieden en zeeklei. In lage dichtheden bezet de soort ook de rivierkleigronden langs de grotere rivieren.

De bastaardkikker (*Pelophylax klepton esculentus*) is ontstaan uit een kruising tussen de poelkikker en de meerkikker. Hybride soorten in de natuur kunnen zich over het algemeen niet voortplanten. De bastaardkikker kan dat wel als ze paren met de oorspronkelijke soorten. Ze hebben 2 sets chromosomen. Als ze paren met een meerkikker wordt de set meerkikkerchromosomen gebruikt. Paren ze met de poelkikker dan gebruiken ze de set poelkikkerchromosomen. De bastaardkikker komt algemeen voor in vrijwel heel Nederland. In Nederlandse poelen en vijvers zie je bijna altijd de bastaardkikker.

Vaststellen met welke van de drie je te maken hebt is lastig en alleen mogelijk na vangst en bestudering van de hierboven beschreven kenmerken of wanneer de mannetjes duidelijk roepen. Maar zelfs na vangst is het soms niet mogelijk om tot soortdeterminatie te komen. Bij twijfel en zichtwaarnemingen altijd "groene kikker onbepaald" (*Pelophylax spec.*) aanhouden.

De naam

Tot enkele jaren geleden werden de groene kikkers tot het geslacht *Rana* gerekend, net als de bruine kikker (*Rana temporaria*). Maar volgens recent onderzoek op DNA, worden de groene kikkers nu apart gezet in het geslacht *Pelophylax*, dat alleen de meer aan elkaar verwante soorten omvat.

De beschrijving van de middelste groene kikker of bastaardkikker (*Pelophylax kl. esculentus*) biedt een interessant inzicht in deze soort groene kikkers.

Het eerste deel van de wetenschappelijke naam (*Pelophylax*) is afgeleid van de woorden *pelos* (modder) en

phylax (iemand die iets bewaakt). *Pelophylax* betekent dus letterlijk 'iemand die modderige gebieden bewaakt'. Wanneer een bastaardkikker aan de waterkant wordt verstoord springt hij doorgaans snel weg en maakt hij een typisch alarmgeluid waarmee ook andere dieren worden gewaarschuwd voor een eventuele dreiging. Vermoedelijk ligt dit gedrag aan de basis van de Latijnse geslachtsnaam.

Het tweede deel van de wetenschappelijke naam (*esculentus*) betekent 'eetbaar'. Kikkerbilen zijn een befaamde lekkernij, maar de bastaardkikker is (net als alle andere inheemse amfibieën en reptielen) volledig beschermd door het Soortenbesluit van 1 september 2009. Het is dus verboden ze te vangen, laat staan te bereiden of te consumeren. Toch kan je kikkerbilen nog op de menukaart van een aantal Vlaamse restaurants vinden. Over het algemeen gaat het dan om billen van soorten die werden geïmporteerd uit India en andere tropische en subtropische gebieden.

Jagen: razendsnel toeslaan

Kikkers zijn echte roofdieren. Ze houden zich vaak in het water op en moeten alles kunnen zien wat er boven het wateroppervlak beweegt. Hierdoor zijn de oogbollen naar boven gericht in een veel sterkere mate dan bij de meeste andere soorten. Het gezichtsveld is erg groot en de gezichtsvelden van beide ogen overlappen elkaar. Hierdoor kan de groene kikker diepte zien, wat heel belangrijk is voor het schatten van afstanden. Daar de kikker een horizontaal gezichtsveld heeft van 360°, kunnen ze om zich heen kijken zonder hun kop te bewegen. Bovendien zijn ze in staat 'voor' zich en 'achter' zich voorwerpen binoculair (beide ogen tegelijk) te zien.



Wanneer een kikker een insect ontdekt nadert hij het eerst zo dicht, dat hij er met zijn kleeftong of kaken bij kan. Voordat hij toe kan happen, moet hij het insect eerst met beide ogen fixeren, zodat de juiste afbeelding op de twee corresponderende punten van de beide netvliesen verschijnt. Alleen door het insect te fixeren kan de kikker het scherp zien.

De groene kikker vangt zijn buit op de oever of net boven het wateroppervlak. Volwassen dieren kunnen sprongen maken tot ongeveer 80 cm.

Hij kan een vlieg die links of rechts van hem loopt, grijpen zonder het lichaam te draaien. Ook een insect dat zich onder de bek bevindt, kan met de tong worden bereikt. De groene kikker kan een insect dat boven hem vliegt, vangen door te springen, zelfs wanneer dit insect zich 20° achter het punt bevindt dat loodrecht boven de kop van de kikker ligt. Zijn voedsel bestaat o.a. uit dagactieve ongewervelden zoals insecten, slakken en rupsen, ze eten echter ook kleine visjes en jonge salamanders. Het komt ook voor dat ze kleine kikkers en padden eten die bijna net zo groot zijn als zijzelf. (vervolg in het volgende blad.)

Agenda

Vrijdag 8 mei 2026 21.00 uur
Vleermuizen Landgoed Huis te Eerbeek
Start: Grand café restaurant De Korenmolen
Kanaalweg 3, 6961 LW Eerbeek
Gidsen: Chris en Herman

Zaterdag 16 mei 2026 10.00 uur
Stadsnatuur, wat is dat?
Kaardebol in Zutphen
Info: www.ivn.nl/afdeling/zutphen

Zaterdag 16 mei 2026 14.00 uur
Bijenexcursie Emerpark
Kaardebol in Zutphen
Info: www.ivn.nl/afdeling/zutphen

Zaterdag 16 mei 2026 09.00 uur
Voorfietsen, Cortenoever stroomdalflora
Gidsen: Thijs en Herman

Zondag 17 mei 2026 14.00 uur
Fietstocht. Cortenoever stroomdalflora
Start: Parkeerplaats station Brummen
Stationsweg 1, 6971 BX Brummen
Gidsen: Thijs en Herman

Zondag 7 juni 2026 14.00 uur
Slootjesdag voor de jeugd
Plaats: IVN Natuurtuin Harmanahof
Start: Parkeerplaats Hervormde Kerk
Loener schepersweg in Loenen (Gld)

Zondag 7 juni 2026 14.00 uur
Slootjesdag Gorsselse heide
Hoek Reeverdijk/Elzerdijk te Eefde
Info: heijstkarin@gmail.com

Zaterdag 13 juni 2026 09.00 uur
Voorwandelen: Zomer in het IJsseldal
Gidsen: Karin, Aad en Lambert

Zondag 14 juni 2026 14.00 uur
Publieksexcursie: Zomer in het IJsseldal
Start: Bakkerij Brill
Rijksstraatweg 24, 7383 AR Twello
Eerste gids: Karin
Overige gidsen: Aad en Lambert

Zondag 12 juli 2026 14.00 uur
IVN natuurtuin Harmanahof. Insecten
Start. Parkeerplaats Hervormde Kerk
Loener schepersweg in Loenen (Gld)
Gidsen: Gerard, Johan, Thijs en Joop

Zaterdag 25 juli 2026 09.00 uur
Voorwandelen: Klimaatwandeling
Eerste gids: Gerard
Overige gidsen: Johan, Karin en Lambert

Zondag 26 juli 2026 14.00 uur
Loenermark. Klimaatwandeling
Start: parkeerplaats Het Dichte Gat
Groenendaalseweg in Loenen (Gld)
Gidsen: Gerard, Johan, Karin en Lambert

Voor informatie over plaats en tijd

Eerbeek: excursies@ivn-erbeek.nl Telefoon
06-47368561

Zutphen: www.ivn.nl/afdeling/zutphen Telefoon
0575-471995

Cursief gedrukte activiteiten worden niet georganiseerd
door IVN Eerbeek e.o.